

Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering

R.C. van Apeldoorn, I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff,
R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij

werkdocumenten

wot

Wetenschappelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu en is goedgekeurd door Rien Reijnen (deel)programmалеider WOT Natuur & Milieu.

WOT-werkdocument **196** is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurbalans, Milieubalans en thematische verkenningen.

Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering

R.C. van Apeldoorn

I.M. Bouwma

A.M. van Doorn

H.S.D. Naeff

R.M.A. Hoefs

B.S. Elbersen

B.J.R. van Rooij

Werkdocument 196

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, augustus 2010

Referaat

Apeldoorn, R.C. van, I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij, 2010. *Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 196. 64 blz. 11 fig.; 14 tab.; 19 ref.; 6 bijl.

In dit werkdocument is informatie verzameld over de bescherming van Europese natuurgebieden (Natura 2000-gebieden en overige beschermde gebieden) en over enkele Europese fondsen, die voor gebiedsbescherming worden gebruikt. Deze informatie is verzameld om inzicht te krijgen in de mate waarin de gebieden beschermd zijn tegen ongewenste veranderingen in landgebruik. Door bestaande indelingen voor gebiedsbescherming (Natura 2000 en IUCN) te combineren met de informatie over de Europese financiële middelen voor deze gebieden wordt een nieuwe indeling van beschermde gebieden gemaakt. Deze indeling zou, na nadere toetsing, gebruikt kunnen worden in modellen als EUruralis ten behoeve van scenario-ontwikkeling op Europees en NUTS 2-niveau.

Trefwoorden. Natuurbescherming, beschermde natuurgebieden, Natura 2000, IUCN beschermde gebieden, beschermingsstatus, beschermingsregimes, financiering, LIFE programma, ELFPO programma, Europa.

Abstract

Apeldoorn, R.C. van, I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij, 2010. *Nature conservation areas in Europe: protection status and finances*. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment. WOt-werkdocument 196. 64 p. 11 Fig.; 14 Tab.; 19 Ref.; 6 Annexes

In this document information is collected on the protection of European natural areas (Natura 2000 sites and other protected areas) and on the financing of these areas by some European funds, which are used for site protection. The information was collected to analyse the way these areas are protected against undesirable changes in land use. Existing categories of site protection (Natura 2000 and IUCN) are combined together with information on the European financial resources for these areas to build a new classification of protected areas. This classification could be used, after testing, in scenario building models such as EUruralis at the European and NUTS 2 level.

Key words: Nature conservation, protected areas, Natura 2000, IUCN protected areas, protection status, protection regimes, finances, LIFE program, RDP program, Europe.

©2010 **Alterra Wageningen UR**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 07 00; fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.alterra@wur.nl

---

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	11
1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	11
1.2 Vraagstelling	12
1.3 Afbakening	12
2 Werkwijze	13
2.1 Beschermde gebieden	13
2.2 Financiering van beschermde gebieden	15
3 Bescherming van natuurgebieden in Europa	19
3.1 Nationale bescherming	19
3.2 Bescherming onder Natura 2000	21
3.3 Integratie van nationale en Natura 2000-bescherming	22
4 Financiering van de inrichting en het beheer van beschermde gebieden	25
4.1 Introductie	25
4.2 Bescherming tegen ongewenste veranderingen in landgebruik	25
4.3 Financieringsbronnen: programma's en fondsen	26
4.4 Financiering per lidstaat	31
4.5 Conclusies	36
5 Bescherming, financiering en veranderend landgebruik	39
5.1 Wettelijke bescherming, financiering en veranderend landgebruik	39
5.2 Wettelijke bescherming en financiering gecombineerd: de beslisboom	40
5.3 Toepassing in Eururalis	42
Literatuur	45
Bijlage 1 ELFPO/RDP Begroting voor enkele lidstaten	47
Bijlage 2 Database beschermde gebieden in de bestanden Natura 2000 en CDDA	49
Bijlage 3 Database Financiën (oorspronkelijke data)	51
Bijlage 4 Database financiën (afgeleide data)	53
Bijlage 5 Beschermingsstatus op basis van IUCN en Natura 2000 (tabel 3.3)	57
Bijlage 6 Combinaties van Beschermingsstatus en Financiering (zie figuur 5.1)	59

Samenvatting

Achtergrond en doel van het onderzoek

In Europa treden grote veranderingen op in het landgebruik als gevolg van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, zoals globalisering. Deze veranderingen hebben gevolgen voor de besteding van de Europese financiële middelen. Daarnaast heeft de Europese Unie als doel om de natuurwaarden in Europa te behouden en te beschermen. De belangrijkste instrumenten hiervoor zijn de Vogel- en Habitatrichtlijnen, die zich met het aanwijzen, beschermen en beheren van de zogeheten Natura 2000-gebieden richten op het creëren van het Natura 2000-netwerk voor de bedreigde Europese natuur (soorten en habitattypen). De meeste Europese lidstaten hebben momenteel deze gebieden geselecteerd. Daarnaast is in een aantal landen een groot deel van de gebieden ook formeel aangewezen en bevinden alle lidstaten zich in het proces van het formuleren van het noodzakelijke beheer en gewenste beheermaatregelen.

De lidstaten verschillen in wijze waarop de Natura 2000-gebieden wettelijk zijn beschermd, in de organisatie van het beheer en de middelen die worden ingezet voor de noodzakelijke inrichting- en beheermaatregelen. In de federale lidstaten kunnen zelfs verschillen optreden tussen de autonome deelstaten of regio's. Hierdoor zijn de mogelijkheden om de natuurwaarden in de aangewezen Natura 2000-gebieden daadwerkelijk in stand te houden of te herstellen verschillend.

Naast de Natura 2000-gebieden beschikken de lidstaten over (soms een aanzienlijk aantal) andere categorieën van beschermde gebieden, dat wil zeggen categorieën van gebieden die verschillen in beschermingsstatus en –regime (Van Apeldoorn *et al.*, 2009).

Hoe de relatie is tussen veranderingen in het Europese landgebruik en de beschermingsstatus van beschermde gebieden is onbekend. De belangrijkste onderzoeksvraag voor het project luidde daarom: 'In welke mate bepalen de wettelijke bescherming van en de financiële middelen, die beschikbaar zijn voor beschermde gebieden (Natura 2000 en overige nationaal beschermde gebieden), het tegengaan van ongewenste veranderingen in landgebruik.' Hiervoor zijn vijf deelvragen geformuleerd (zie Inleiding).

Veranderingen in landgebruik op Europese schaal kunnen worden gemodelleerd met ruimtelijk expliciete modellen, zoals Eururalis, o.a. ten behoeve van scenario-ontwikkeling. Het model Eururalis voorspelt veranderingen in landgebruik tot 2030, maar gebruikt (nog) niet informatie op het niveau van beschermde gebieden (bijvoorbeeld hun ligging, de beschermingsstatus en –regime).

Een tweede doel van het onderzoek is om een GIS-bestand van beschermde gebieden en een bestand van beschikbare (Europese en nationale) financiële middelen te ontwikkelen, die voor modellering gebruikt kunnen worden.

Het onderzoek richt zich op een inventarisatie en analyse van de huidige beschermingsregimes en de (omvang van) verschillende financieringsmechanismen die de 27 Europese lidstaten gebruiken voor het beheer van hun beschermde gebieden. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van enkele grote databestanden zoals het CDDA (Common Database of Designated Areas) en het Natura 2000-databestand. In deze bestanden worden verschillende groepen van beschermde gebieden en beschermingsregimes onderscheiden.

Voor de financiering is gebruik gemaakt van informatie over de twee belangrijkste Europese programma's en bijbehorende fondsen voor de inrichting en het beheer van beschermde gebieden (LIFE+, ELFPO) en de daaronder vallende regelingen. Bedragen uit deze fondsen zijn gecorrigeerd voor het Bruto Nationaal Product (op basis van individuele koopkracht: purchasing power standard) en ook uitgerekend per hectare beschermd gebied (zie hoofdstuk 2: Werkwijze).

Beschermingsstatus en beschermingsregime

Het type bescherming komt tot uitdrukking in de beschermingsstatus en het beschermingsregime, de financiering en de wijze waarop het beheer is georganiseerd (Smits *et al.*, 2008, Kruk *et al.*, 2009). Het verschil in bescherming hangt in de meeste landen direct samen met het feit onder wat voor wet het gebied is beschermd (vergelijk een natuurbeschermingswet, een boswet, wet met betrekking tot de waterhuishouding of de ruimtelijke ordening of een wet of verordening van een lagere overheid; zie par. 3.1). Dit geldt zowel voor de Natura 2000-gebieden als de overige beschermde gebieden.

Een Europees overzicht en een indeling van typen beschermde gebieden in de lidstaten ontbreken. Op basis van de informatie uit een beperkt aantal landen valt af te leiden dat de meerderheid van de typen gebieden (en daarmee het grootste oppervlak) door de overheid en/of een publiekrechtelijk orgaan of organisatie wordt (mede)gefinancierd en/of beheerd. De beschermde gebieden die door private personen of organisaties worden gefinancierd en beheerd lijken in de meeste lidstaten meestal relatief klein in aantal en oppervlak.

De IUCN (International Union for the Conservation of Nature) heeft een (internationale) indeling met zeven groepen van beschermde gebieden gemaakt (Dudley, 2008). Deze indeling is vooral gebaseerd op de 'natuurlijkheid', beheer en het gebruik door de mens van de gebieden en of er een wettelijke basis is voor de bescherming. Een beschermd gebied in deze indeling (zie tabel 3.1) wordt omschreven als:

"An area of land and/or sea especially dedicated to the protection and maintenance of biological diversity, and of natural and associated cultural resources, and managed through legal or other effective means".

De zeven groepen zijn voor deze studie herleid tot drie groepen die een strikte, beperkte of minimale bescherming weergeven:

- Strikt: landgebruik of menselijk medegebruik is afwezig en de kans op veranderingen hierin is nagenoeg afwezig;
- Beperkt: gebruik en medegebruik van de gebieden zijn afgestemd op de doelen van het gebied en veranderingen in landgebruik zijn mogelijk maar beperkt door regulering;
- Minimaal: gebruik en medegebruik zijn afgestemd op duurzaamheid, maar zijn vaak niet gereguleerd.

Voor de Natura 2000-gebieden geldt dat de lidstaten ze moeten beschermen maar dat ze vrij zijn in hoe ze de bescherming vormgeven en regelen, mits maar voldaan wordt aan de voorwaarden van artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Medegebruik van de gebieden is op voorhand mogelijk (artikel 2 Habitatrichtlijn), maar moet worden gereguleerd als negatieve gevolgen voor de doelen optreden. Hoewel onduidelijk is in welke mate de Natura 2000-gebieden precies beschermd zijn tegen veranderingen in landgebruik lijkt een minimale bescherming aanwezig.

De informatie over de bescherming als Natura 2000-gebied en die volgens de drie IUCN-categorieën is gecombineerd. Dit levert vier groepen van bescherming: niet, minimaal, matig en strikt beschermd (en bescherming onbekend; zie tabel 3.3). Volgens deze indeling blijkt dat

2,8% van het Europees grondgebied een strikte bescherming heeft (11,9 miljoen hectare), 2,4% een matige bescherming (10,3 miljoen hectare) en 18,2% een minimale bescherming (78,2 miljoen hectare). Niet beschermd is ruim 74%. Van 10,5 miljoen hectare ontbreekt informatie over de bescherming (2,4%).

Grote strikt beschermde gebieden komen vooral voor in Zweden en Italië. Kleinere gebieden vinden we in België, Ierland, Spanje, Griekenland, Roemenie, Tsjechië, Slowakije en de drie Baltische staten. Deze groep ontbreekt bijna geheel in Duitsland, Nederland, Frankrijk, Polen en Engeland. Veel strikt beschermde gebieden zijn ook als Natura 2000-gebied beschermd.

Matig beschermde gebieden komen in bijna alle lidstaten voor. Een groot oppervlak in deze categorie wordt aangetroffen in het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Polen, Tsjechië, Oostenrijk en Hongarije. Ook Spanje en Italië hebben enkele grote gebieden met een matige bescherming. Opvallend is het grote oppervlak matig beschermde gebieden dat wel onder een IUCN-categorie valt, maar geen bescherming als Natura 2000-gebied heeft.

Minimale beschermde gebieden worden in alle landen aangetroffen. Een relatief groot oppervlak wordt gevonden in België, Frankrijk, Duitsland, Spanje, Italië, Roemenie, en Finland.

Buiten de Natura 2000-gebieden is het oppervlak met een matige, minimale of onbekende bescherming erg groot.

Financiering van beschermde gebieden

Van de totale Europese begroting is ongeveer 5% beschikbaar voor natuurbescherming. De belangrijkste activiteiten waarvoor budgetten aanwezig zijn betreffen inrichting, beheer, educatie en voorlichting. De financiële middelen zijn ondergebracht in een aantal programma's met bijbehorende regelingen en fondsen waarvan ongeveer 10% gebruikt kan worden voor de bescherming van gebieden. De belangrijkste Europese fondsen die qua activiteiten het meest duidelijk hieraan gerelateerd zijn en die tevens aan concrete gebieden zijn te koppelen, zijn LIFE (vooral gericht op de inrichting van gebieden) en het Europese Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) (zie respectievelijk tabel 4.4 en figuur 4.1). De middelen uit ELFPO zijn voor de meeste lidstaten vele malen groter dan die vanuit LIFE (zie figuur 4.3).

Naast de Europese middelen worden nationale en private middelen aangewend voor bescherming. Dit cofinancieringseffect verschilt per regeling (zie figuur 4.2)

De totale budgetten (ELFPO en LIFE opgeteld) verschillen sterk tussen de lidstaten en kleine landen ontvangen minder dan de grotere zoals Frankrijk en Polen (tabel 4.7). Elf landen ontvangen meer dan 1 miljard euro. Dit beeld verandert na correctie voor verschillen in BNP (berekend per lid van de bevolking). Veertien landen ontvangen dan meer dan een miljard euro, waaronder, zoals te verwachten, landen als Polen, Roemenie, Bulgarije en Portugal.

Per hectare Natura 2000-gebied ontvangen 21 lidstaten minder dan 1000 euro/ha. Duizend of meer euro/ha ontvangen Polen, Ierland, Tsjechië, Slowakije, Luxemburg en Malta (zie tabel 4.7).

De bedragen uit LIFE en ELFPO per ha Natura 2000-gebied zijn vergeleken met het totale oppervlak Natura 2000-gebied dat de lidstaten hebben aangewezen (uitgedrukt als % van het nationaal areaal). Voor de middelen uit ELFPO blijkt dat een aantal landen in Noordwest-Europa, die allemaal minder dan 15% van hun oppervlak als Natura 2000-gebied hebben aangewezen, minder dan 1000 euro per hectare ontvangen. Opvallend is een groep landen in Zuid-Europa die meer dan 15% als Natura 2000-gebied hebben aangewezen, maar ook minder

dan 1000 euro/ha ontvangen. De situatie met minder dan 15% Natura 2000-gebied maar meer dan 1000 euro per hectare (tot 2500 euro) wordt aangetroffen in Ierland, Oostenrijk, Tsjechië, Polen en Litouwen. Luxemburg en Slowakije ontvangen ook meer dan 1000 euro/ha maar hebben meer dan 15% van hun oppervlak aangewezen.

Voor de middelen uit LIFE valt op dat vooral de Benelux-landen, Denemarken en Malta relatief meer per hectare Natura 2000-gebied ontvangen (50 tot 200 euro) dan de overige lidstaten (minder dan 50 euro/ha) (zie tabel 4.7).

Een belangrijke conclusie is dat op basis van de gebruikte data bestanden er geen direct verband kan worden gelegd tussen de financiering en de mate van bescherming tegen veranderingen in het landgebruik. Om toch een indicatie te kunnen geven van deze bescherming op basis van het beschermingsregime en de financiering is de belangrijke aanname gedaan dat meer geld voor een gebied maakt dat het beter beschermd is tegen de genoemde veranderingen. Deze aanname kan op basis van de informatie die is gebruikt niet worden bevestigd of ontkracht.

Met deze aanname is de informatie over de bescherming van gebieden (als Natura 2000-gebied en als niet Natura 2000-gebied) gecombineerd met de informatie over financiering. Voor de financiering is een driedeling gebruikt (veel = >1000 euro/ha; weinig = 100< euro/ha, gemiddeld = 100-1000 euro/ha). De combinatie levert vijf nieuwe groepen van gebiedsbescherming (zeer goed, goed, matig, weinig en niet beschermd; zie figuur 5.1).

Per lidstaat zijn de nieuwe groepen op kaart weergegeven (zie bijlage 6). De zeer goed beschermde gebieden komen over heel Europa voor maar grote oppervlakten worden aangetroffen in Zweden, Finland, de Baltische staten, Roemenië, Slowakije, Spanje, Italië en Griekenland. Deze groep van gebieden blijkt zijn bescherming vooral te ontleen aan de beschermingsstatus volgens de IUCN-indeling en niet aan de financiering. Dergelijke gebieden ontbreken geheel of bijna geheel in de West-Europese landen en Polen.

De volgens de IUCN-indeling iets minder beschermde gebieden met een hoge financiële bijdrage (>1000 euro/ha) worden aangetroffen in Tsjechië, Oostenrijk, Ierland, Wales en in delen van Frankrijk en Duitsland.

Dezelfde groep gebieden met een gemiddelde financiële bijdrage beslaat het grootste oppervlak van beschermde gebieden in Europa.

Weinig beschermde gebieden met een geringe financiële bijdrage worden aangetroffen in Spanje, Polen en op Corsica.

De hier genoemde resultaten (zie ook de kaarten in bijlage 6), zijn op een belangrijke aanname en deskundige inschattingen gebaseerd en moeten als een eerste poging worden gezien om de informatie over bescherming en financiering te koppelen om scenario's te vergelijken zoals met behulp van het model Eururalis.

Voor de afstemming van de verzamelde informatie en het model Eururalis (als tweede doel geformuleerd zie onder par. 1.1) zijn enkele databestanden samengesteld (zie bijlagen 2, 3 en 4)¹.

---

¹ S. Janssen van Alterra/CGI wordt door de auteurs bedankt voor zijn inbreng bij deze afstemming

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

In Europa treden grote veranderingen op in het landgebruik als gevolg van onder andere globalisering. Hiermee hangen veranderingen in de besteding van de Europese financiën samen. Tegelijkertijd heeft de Europese Unie als doel om (Europese) natuurwaarden in Europa te behouden en te beschermen. De belangrijkste instrumenten hiervoor zijn de Vogel- en Habitatrichtlijnen, die zich met het aanwijzen van de zogeheten Natura 2000-gebieden richten op het creëren van het Natura 2000-netwerk van Europees beschermde natuur.

De meeste Europese lidstaten hebben momenteel deze gebieden geselecteerd. Daarnaast is in een aantal landen een groot deel van de gebieden ook al formeel aangewezen en bevinden alle lidstaten zich in het proces van het formuleren van het noodzakelijke beheer en gewenste beheermaatregelen (Van Apeldoorn *et al.*, 2009).

De landen verschillen echter in de wettelijke bescherming, de organisatie van het beheer en de middelen die worden ingezet voor het gewenste beheer. In federale lidstaten kunnen zelfs verschillen tussen de autonome deelstaten of regio's optreden. Hierdoor zijn de mogelijkheden om de natuurwaarden in de aangewezen Natura 2000-gebieden daadwerkelijk in stand te houden of te herstellen dus ook verschillend. Naast deze Natura 2000-gebieden kennen de lidstaten nog andere categorieën van beschermde gebieden. Hoe de relatie is tussen de veranderingen in het Europese landgebruik en de beschermingsstatus van de twee genoemde categorieën beschermde gebieden (Natura 2000-gebieden en overige beschermde gebieden) is onbekend.

Het eerste doel van het onderzoek is om een inschatting te geven in hoeverre de beschermingsregimes en de financiële middelen, die ingezet worden voor de (twee groepen van) beschermde gebieden in Europa, tussen en binnen landen verschillen en om na te gaan of deze beleidsinstrumenten voldoende bescherming van de natuurwaarden kunnen garanderen tegen veranderingen in landgebruik.

Het onderzoek is gericht op een inventarisatie en analyse van de huidige beschermingsregimes, de verschillende financieringsmechanismen die de 27 Europese lidstaten gebruiken voor inrichting en beheer van de beschermde gebieden en de omvang van de beschikbare budgetten. Het onderzoek plaatst hiermee het Nederlandse beschermingsbeleid en de uitvoering daarvan in een Europees kader en voorziet het tevens van een Europees perspectief.

Gevolgen van veranderingen in landgebruik voor beschermde gebieden worden inzichtelijk gemaakt met het (ruimtelijk) model Eururalis, dat door Alterra in samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) is ontwikkeld. Het model voorspelt veranderingen in landgebruik tot 2030, maar houdt nog weinig rekening met de ligging van beschermde gebieden en het beleid dat wordt gevoerd om de natuurdoelstellingen in deze gebieden te verwezenlijken.

Een tweede doel van het onderzoek is om een GIS-bestand van beschermde gebieden en een bestand van beschikbare financiële middelen te ontwikkelen die voor modellering gebruikt kunnen worden.

1.2 Vraagstelling

Het doel van het onderzoek zoals in 1.1 genoemd kan ook worden verwoord als vraag: "In welke mate bepalen de wettelijke bescherming en de financiële middelen, die beschikbaar zijn voor beschermde gebieden (Natura 2000-gebieden en nationaal beschermde gebieden), het tegengaan van ongewenste veranderingen in landgebruik?"

Om deze vraag te beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Op welke manier hebben de landen de bescherming van de nationale en Natura 2000-gebieden geregeld?
2. Welke bescherming bieden deze beschermingscategorieën tegen veranderingen in landgebruik (op basis van IUCN-categorieën)?
3. Welke Europese en nationale financiële middelen waren er beschikbaar in de periode 2001-2007 voor de beschermde gebieden en kunnen deze zichtbaar gemaakt worden op NUTS 2-niveau? Is de verwachting dat de middelen in de periode 2007-2013 zullen veranderen?
4. Hoe is de verhouding tussen de Europese middelen en nationale middelen (nationaal of op NUTS 2-niveau)?
5. Kan verwacht worden dat de middelen ingezet voor natuurbeheer inderdaad in staat zijn ongewenste landgebruikveranderingen te voorkomen?

1.3 Afbakening

Het onderzoek kent een aantal beperkingen omdat bepaalde zaken niet (kunnen) worden beschreven en/of geanalyseerd:

1. Gezien de bestaande informatie over Europese financiële middelen is het niet mogelijk om informatie te geven over de verdeling van Europese middelen onder NUTS 2-niveau.
2. Enkele landen hebben hun nationale gebieden niet opgenomen in de digitale database die bijgehouden wordt door de EEA/WCMC. Voor deze landen kan de bovenstaande analyse niet of slechts gedeeltelijk uitgevoerd worden (Austria, Estonia, Finland, UK, Greece and the Netherlands) (<http://dataservice.eea.europa.eu/dataservice/metadeta> Nationale designated areas)
3. De inschatting van de bescherming zal gebeuren op basis van een interpretatie van de IUCN-beschermingscategorieën en niet op basis van een gedetailleerde analyse van de nationale status van gebieden en bijbehorende beschermingsregimes.
4. In het project zal een inschatting gemaakt worden van de beschikbare financiële middelen die voor gebiedsbescherming worden ingezet. Er zal geen inschatting gemaakt worden van de effectiviteit van deze middelen (dus geen evaluatie van de effectiviteit van de ingezette middelen en dus van het geformuleerde beleid en gerealiseerde beheer).

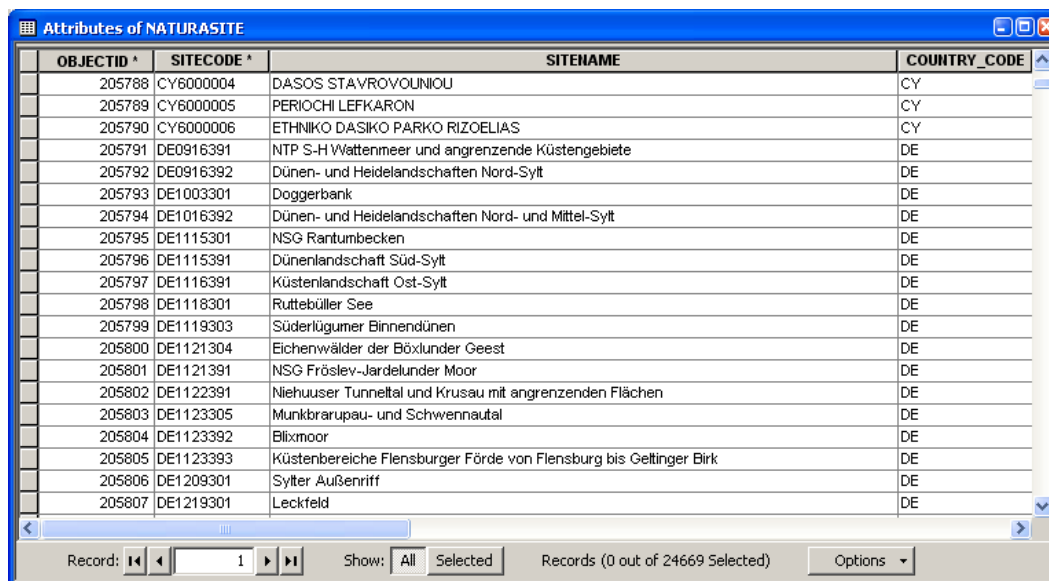
2 Werkwijze

2.1 Beschermde gebieden

De informatie over beschermde gebieden in de lidstaten is afkomstig uit de Common Database of Designated Areas (CDDA) en uit het Natura 2000-databestand, die beide worden beheerd door de EEA. De beschermingsstatus wordt in het CDDA-bestand omschreven door zogeheten IUCN-categorieën. Het betreft zeven beschermingscategorieën (zie figuur 2.1), die tot drie groepen zijn terug gebracht (zie hoofdstuk 3). In het Natura 2000-databestand wordt een indeling gevonden van A, B en C gebieden (zie hoofdstuk 3). Beide indelingen van beschermingsstatus zijn op hun bruikbaarheid (inhoudelijk en technisch) bekeken. Om de financiering van de gebieden aan de beschermingsstatus te koppelen is informatie uit het CDDA-bestand en het Natura 2000-bestand gecombineerd.

CDDA-bestand

Het CDDA-bestand is een polygoon (shape-file) en puntenbestand (x, y coördinaten) en bevat voor elk land alle nationaal beschermde gebieden. Elk gebied is gecodeerd met een site-code, waaraan andere informatie kan worden gekoppeld (figuur 2.1). Echter, ongeveer 30% van de gebieden mist een dergelijke site code (waaronder de gebieden in België, Spanje, Hongarije en Tsjechië). Deze informatie kon worden aangevuld uit een nieuwe versie van het bestand (versie 8) die in november 2009 gereed kwam.

OBJECTID *	SITECODE *	SITENAME	COUNTRY_CODE
205788	CY6000004	DASOS STAVROVOUNIOU	CY
205789	CY6000005	PERIOCHI LEFKARON	CY
205790	CY6000006	ETHNIKO DASIKO PARKO RIZOELIAS	CY
205791	DE0916391	NTP S-H Wattenmeer und angrenzende Küstengebiete	DE
205792	DE0916392	Dünen- und Heidelandschaften Nord-Sylt	DE
205793	DE1003301	Doggerbank	DE
205794	DE1016392	Dünen- und Heidelandschaften Nord- und Mittel-Sylt	DE
205795	DE1115301	NSG Rantumbecken	DE
205796	DE1115391	Dünenlandschaft Süd-Sylt	DE
205797	DE1116391	Küstenlandschaft Ost-Sylt	DE
205798	DE1118301	Ruttebüller See	DE
205799	DE1119303	Süderlügumer Binnendünen	DE
205800	DE1121304	Eichenwälder der Böxlunder Geest	DE
205801	DE1121391	NSG Fröslev-Jardelunder Moor	DE
205802	DE1122391	Niehuuser Tunneital und Krusau mit angrenzenden Flächen	DE
205803	DE1123305	Munkbrarupau- und Schwennautal	DE
205804	DE1123392	Blixmoor	DE
205805	DE1123393	Küstenbereiche Flensburger Förde von Flensburg bis Gellingener Birk	DE
205806	DE1209301	Sylter Außenriff	DE
205807	DE1219301	Leckfeld	DE

Figuur 2.1 Tabel met gebiedscodes, naam van het gebied en landen code.

Aan de site-codes zijn ook de zeven IUCN-categorieën gekoppeld (zie figuur 2.2 en hoofdstuk 3). De IUCN-indeling ontbrak voor België, de Tsjechië, Spanje en Hongarije. Deze informatie is ook verkregen uit de nieuwste versie van het bestand (versie 8). Voor dit project zijn de zeven IUCN-categorieën herleid tot drie (strikt, beperkt en minimaal beschermd; zie 3.1).

Vlakinformatie ontbreekt voor Ierland, Luxemburg en Polen. Voor Ierland is deze informatie ontleend aan: <http://www.npws.ie/en/MapsData/>

Voor Luxemburg is geen bestand met vlakinformatie over de CDDA-gebieden gevonden, wel met puntinformatie. De oppervlakte van gebieden is dus alleen in tabelvorm en niet als GIS-bestand gebruikt.

IUCN CAT	Title	
Ia	Strict Nature Reserve: protected area managed mainly for science	Area of land/or sea
Ib	Strict Nature Reserve: protected area managed mainly for wilderness protection	Large area of unmo
II	National park: protected area managed mainly for ecosystem protection and recreation	Natural area of land
III	Natural Monument: protected area managed mainly for conservation of specific natural features	Area containing one
IV	Habitat/Species Management Area: protected area managed mainly for conservation through management intervention	Area of land and/or
V	Protected Landscape/Seascape: protected area managed mainly for landscape/seascape conservation and recreation	Area of land, with c
VI	Managed Resource Protected Area: protected area managed mainly for the sustainable use of natural ecosystems	Area containing pre
N/A	Not available	IUCN category is no

Figuur 2.2 De IUCN-categorieën, met titel en omschrijving van wat deze categorieën inhouden (zie ook hoofdstuk 3).

Natura 2000-databestand

Het Natura 2000-bestand is een polygonenbestand. Het bevat voor elk land alle aangewezen Natura 2000-gebieden. In deze shape-file zit een site_code waaraan, voor dit project, de IUCN-categorieën zijn gekoppeld.

Opvallend is dat de zeven IUCN-categorieën niet in alle landen worden aangetroffen. Bijvoorbeeld Oostenrijk kent geen categorie Ia en Ib; Tsjechië alleen categorie II, III en V etc.

De verdeling van de categorieën over de 27 landen is:

0 of 1 categorie : 0 landen
 2 categorieën : 7 landen
 3 categorieën : 7 landen
 4 categorieën : 6 landen
 5 categorieën : 7 landen

De verdeling van de drie gereduceerde (nieuwe) IUCN-groepen is:

0 groepen : 0 landen
 1 groep : 1 land
 2 groepen : 11 landen
 3 groepen : 15 landen

Standaard wordt in het Natura 2000-bestand per gebied de nationale beschermingsstatus gegeven. In de 27 lidstaten worden meer dan 200 verschillende namen voor de beschermingsstatus gehanteerd (zie figuur 2.3 kolom description). De nationale beschermingsstatus geeft niet aan in welke mate het bijbehorende beschermingsregime bescherming biedt aan een gebied.

Wel wordt in het Natura 2000-bestand op het punt van bescherming nog een onderscheid gemaakt in drie categorieën A, B en C, waarbij naar de wettelijke basis van de bescherming wordt verwezen:

- A- status heeft de intentie flora, fauna, habitattypen en landschappen te beschermen;
- B- bescherming op basis van wet of administratieve regelgeving (vaak sectoraal geregeld bijvoorbeeld via de bosbouw);
- C- specifieke (eigen) wetgeving;
- D- Geen informatie.

OBJECTID ^	DESIGNATIONCODE ^	DESCRIPTION	COUNTRY	CATEGORY
973	AT02	Naturpark	AT	A
974	AT03	Naturschutzgebiet	AT	A
975	AT04	Landschaftsschutzgebiet	AT	A
976	AT05	Ruhegebiet	AT	A
977	AT06	Geschützter Landschaftsteil	AT	A
978	AT07	Geschützte Grünbestände	AT	A
979	AT08	Geschützte Naturgebilde von örtlicher Bedeutung	AT	A
980	AT09	Sonstige Landschaftsteile	AT	A
981	AT10	Naturdenkmal	AT	A
982	AT11	Naturhöhlen	AT	A
983	AT12	Baumschutz (in der Stadt Salzburg)	AT	A
984	AT13	Moorschutz	AT	A
985	AT14	Feuchtgebietsschutz	AT	A
986	AT15	Auwaldschutz	AT	A
987	AT16	Schutz stehender Gewässer (einschließlich Uferb	AT	A
988	AT17	Schutz fließender Gewässer (einschließlich Uferb	AT	A
989	AT18	Schutz der Gletscher	AT	A
990	AT19	Schutz der Alpinregion (bzw. d. Alpenen Ödlandes	AT	A
991	AT20	Seltene und bedrehte Tierarten (aafgelistet) sowie	AT	A
992	AT21	Seltene und bedrehte Planzenarten (aafgelistet) s	AT	A
993	AT22	Pilze	AT	A

Record: 1 Show: All Selected Records (0 out of 741 Selected) Options

Figuur 2.3 Gebieden en hun beschermingsstatus.

De indeling in A-, B- en C-gebieden is uiteindelijk niet gebruikt voor de analyse van de bescherming van gebieden. De belangrijkste reden is dat de A-, B- en C-indeling niet direct gerelateerd is aan de drie gereduceerde IUCN-groepen (zie 3.1) Daarnaast komt A zo veel voor dat het in alle IUCN-categorieën als grootste groep wordt aangetroffen. B en C komen relatief weinig voor.

Het Natura 2000-bestand en het CDDA-bestand zijn gekoppeld, nadat zoveel mogelijk de beschermde mariene en open wateren zijn verwijderd, tot een bestand waarin per site de beschermingsstatus en de informatie over subsidies zijn opgenomen. Dit bestand kan via een ArcMap-document de informatie visueel weergeven. Voor het berekenen van de oppervlakte van de gebieden per land is de overlap tussen de Natura 2000-gebieden verwijderd.

2.2 Financiering van beschermde gebieden

Om de verdeling van de financiële middelen over de lidstaten in te schatten, zijn per programma en de bijbehorende regelingen en fondsen (zie ook hoofdstuk 4) diverse gegevens verzameld en bewerkt. De gevolgde bewerkingsmethoden worden hier beschreven.

Van de Europese en nationale financiële middelen die beschikbaar zijn in de periode 2007-2013 voor de inrichting en het beheer van de Natura 2000-gebieden en de overige nationaal beschermde gebieden, zijn de totale budgetten verzameld. Waar mogelijk is informatie verzameld op NUTS 2²-niveau.

² NUTS; ruimtelijke eenheden van EU/Eurostat. De NUTS2-gebieden in Nederland zijn de provincies.

Het Financieel Instrument voor het Leefmilieu (LIFE+);

Voor de analyse van de financiering onder het LIFE programma, zijn per lidstaat alle LIFE-natuurprojecten (vanaf 2000) gedownload via <http://ec.europa.eu/environment/life/countries/index.htm>. Per project staat vermeld hoeveel het totale EU-budget en de nationale cofinanciering is. Voor elke lidstaat is het totale (dus EU en nationaal) budget berekend en in kaart gebracht. Aangezien er informatie op projectniveau aanwezig is, is ruimtelijke detaillering in principe mogelijk tot op gebiedsniveau. Echter, aangezien het lokaliseren van de projecten veel tijd vraagt, is dit niet gebeurd.

Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO);

Van de financiering onder het Europees fonds voor plattelandsontwikkeling zijn de uitgaven van As 2 het meest relevant. Dat is het onderdeel van het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) dat wordt ingezet voor behoud van natuur, milieu en landschap. In het naslagwerk van het Common Monitoring and Evaluation Framework (EC, 2008) staan de verdelingen van de nationale budgetten over de regelingen van As 2. Deze gegevens zijn op lidstaatniveau aanwezig. Voor een aantal lidstaten is het mogelijk de budgetten te verdelen over landsdelen (NUTS 2-niveau). Hiertoe is de budgetverdeling (zoals vermeld in de nationale plattelandsontwikkelingsplannen) binnen lidstaten gebruikt als verdeelsleutel. Het gaat om de volgende lidstaten: Frankrijk, Duitsland, Italië, Spanje, Verenigd Koninkrijk en België.

Binnen As 3 is alleen de regeling 'nr. 323 Conservation and upgrading of the rural heritage' van belang. Per land is gekeken of hier geld voor Natura 2000 beschikbaar is. Dit is bijvoorbeeld het geval in Frankrijk.

Zoals eerder is vermeld, verschilt per lidstaat en per regeling het budget dat bestemd is voor de beschermde gebieden (Birdlife, 2009). In feite zouden per lidstaat verschillende regels voor toedeling opgesteld moeten worden. Bijvoorbeeld de regeling voor probleemgebieden komt in sommige lidstaten vooral terecht in natuurbeschermingsgebieden (bijvoorbeeld de Alpenlanden), maar in andere juist helemaal niet (bijvoorbeeld in Nederland). In dit project is er echter voor gekozen om geen differentiatie aan te brengen tussen lidstaten, daar de benodigde specifieke kennis per lidstaat niet voor handen was.

Niet alleen verschilt het budget voor beschermde gebieden per lidstaat, het verschilt ook per maatregel. Van de maatregelen die speciaal gelden voor het Natura 2000-netwerk (zoals 213 en 224) kan worden aangenomen dat deze volledig ingezet worden voor deze groep van beschermde gebieden. Voor andere regels, zoals agrarisch natuurbeheer en bosbeheersmaatregelen komt maar een gedeelte in de beschermde gebieden terecht. Om in te schatten welk deel van het budget van de verschillende regelingen in Natura 2000 terecht komt zijn enkele regels opgesteld, die in tabel 2.1 staan weergegeven.

Tabel 2.1 Regels voor de toedeling van financiën binnen as 2 van het POP ten behoeve van het Natura 2000-netwerk.

Regeling binnen As 2 van het POP	Regels voor toedeling aan Natura 2000 (%)
211 Probleemgebiedenregeling (bergengebieden)	100
212 Probleemgebieden (overige gebieden)	100
213 & 224 Natura 2000 regeling & KRW	100
214 Agrarisch natuurbeheer regeling	Verdeelsleutel = % UAA binnen Natura 2000
216 & 227 Niet-productieve investeringen	0
221 bebossing van landbouwgrond	Verdeelsleutel = % forest binnen Natura 2000
222 aanleg van agro-bosbouw	Verdeelsleutel = % forest binnen Natura 2000 (voor Fr 100% naar Natura 2000)
223 bebossing van grond	Verdeelsleutel = % forest binnen NATURA 2000
225 & 226 Bosbeheer betalingen	Verdeelsleutel = % forest binnen NATURA 2000

Voor de regelingen voor probleemgebieden (211 en 212) is aangenomen dat zij alleen op beschermde gebieden betrekking hebben, dus 100% van de financiering binnen deze maatregelen is ten gunste van natuurbescherming.

Om de middelen onder de maatregel voor agrarisch natuurbeheer (214) toe te delen aan beschermde gebieden (het Natura 2000-netwerk), wordt als verdeelsleutel het percentage 'Utilized Agricultural Area' (gebruikte landbouwgrond, UAA) binnen Natura 2000-gebieden gebruikt. Het percentage van de UAA wat binnen Natura 2000 ligt, is per lidstaat beschikbaar (dus grofschalig). Dezelfde werkwijze is gehanteerd voor de maatregelen ten behoeve van het bosbeheer. Hierbij is gebruik gemaakt van de landelijke percentages bosareaal, die binnen Natura 2000 liggen.

Weergave van bedragen per ha

De bedragen uit de fondsen worden zowel weergegeven als totale bedragen per lidstaat, als bedragen per hectare natuurbeschermingsgebied. Hierbij worden alleen hectaren Natura 2000-gebied meegenomen en niet de overige beschermde natuurgebieden, omdat de rekenregels voor de tweede pijler maatregelen ook alleen rekening houden met het oppervlak Natura 2000.

Correctie voor verschil in BNP

Om het belang van de beschikbare financiële middelen voor de Natura 2000-gebieden beter te kunnen aangeven, zijn de absolute bedragen gecorrigeerd voor het verschil in de werkelijke 'waarde' van het geld. Hierbij is aangenomen dat meer geld helpt om ongewenste landgebruikveranderingen tegen te gaan (MCNeely, 1994). De relatieve waarde is berekend door de absolute bedragen per hectare natuurbeschermingsgebied te corrigeren voor het verschil in Bruto Nationaal Product (BNP, op basis van individuele koopkracht). De werkwijze voor deze correctie is: over de hele EU27 zijn gegevens verzameld over het BNP per NUTS 2-gebied. Vervolgens wordt het EU-gemiddelde berekend. Dit wordt op een index waarde van 100 gesteld. Per NUTS-gebied worden dan de indexwaarden berekend, en hiermee worden de bedragen BNP gecorrigeerd.

3 Bescherming van natuurgebieden in Europa

3.1 Nationale bescherming

Voor het in werking treden van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen kenden alle lidstaten van de Europese Unie al gebieden met een nationale of internationale bescherming. Van de eerste categorie zijn de Nationale Parken het meest bekend en van de tweede categorie vooral de “Ramsar gebieden” en de “MAB Reserves”. Het aantal typen beschermde gebieden verschilt sterk tussen de lidstaten en zelfs binnen lidstaten met een federale structuur. Engeland en Nederland hebben relatief weinig typen vergeleken met bijvoorbeeld Frankrijk (17 typen).

Opvallend is dat in de lidstaten de meeste typen beschermde gebieden door de centrale of een lagere overheid in het leven worden geroepen. Ondanks dit gegeven zijn er grote verschillen in bescherming (status en regime), financiering en de wijze waarop het beheer is georganiseerd (Smits *et al.*, 2008, Kruk *et al.*, 2009).

Het verschil in bescherming hangt in de meeste landen direct samen met het feit onder wat voor wet het gebied is beschermd. Dit kan een natuurbeschermingswet zijn, maar ook een boswet (wat veel voorkomt), een wet met betrekking tot de waterhuishouding of de ruimtelijke ordening of een wet of verordening van een lagere overheid. Het soort wet bepaalt vaak ook de financiering en het beheer van de beschermde gebieden (zie ook 2.2).

Hoewel overzichten ontbreken van de beschermde gebieden in Europa met hun organisatiekenmerken zoals wettelijke status, financiering en organisatie van het beheer, lijkt het gerechtvaardigd, op basis van de informatie uit een beperkt aantal landen, te stellen dat de meerderheid van de typen gebieden (en daarmee het grootste oppervlak) door de overheid en/of een publiekrechtelijk orgaan of organisatie worden (mede)gefinancierd en/of beheerd.

De meeste gebieden hebben een combinatie van de genoemde organisatiekenmerken en omvatten het grootste deel van het totaal oppervlak beschermd gebied in de lidstaten. In Frankrijk bijvoorbeeld worden van de 17 typen beschermde gebieden er 13 direct of indirect door de overheid gefinancierd. De beschermde gebieden die door private personen of organisaties worden gefinancierd en beheerd lijken in de meeste lidstaten meestal een relatief klein aantal en oppervlak te vertegenwoordigen. Een Europees overzicht van beschermde gebieden met hun status en beschermingsregime ontbreekt echter.

Een (internationale) indeling van beschermde gebieden naar de aard van hun beheer en gebruik is gemaakt door de IUCN (Dudley, 2008). Deze indeling van beschermde gebieden is vooral gebaseerd op hun natuurlijke status en het gebruik door de mens (beheer in ruime zin). Een beschermd gebied in deze indeling wordt omschreven als:

“An area of land and/or sea especially dedicated to the protection and maintenance of biological diversity, and of natural and associated cultural resources, and managed through legal or other effective means”.

De indeling bestaat uit zeven groepen gebieden (categorieën) die verschillen in de mate van “natuurlijkheid”, beheer en gebruik door de mens en geven indirect de mate van bescherming aan (tabel 3.1). Of deze bescherming op een wettelijke basis berust, is in de indeling opgenomen.

Tabel 3.1 IUCN-beschermingscategorieën en hun omschrijving.

<p>CATEGORY Ia: Strict Nature Reserve: protected area managed mainly for science <i>Definition</i> Area of land and/or sea possessing some outstanding or representative ecosystems, geological or physiological features and/or species, available primarily for scientific research and/or environmental monitoring.</p> <p>CATEGORY Ib: Wilderness Area: protected area managed mainly for wilderness protection <i>Definition</i> Large area of unmodified or slightly modified land, and/or sea, retaining its natural character and influence, without permanent or significant habitation, which is protected and managed so as to preserve its natural condition.</p> <p>CATEGORY II: National Park: protected area managed mainly for ecosystem protection and recreation <i>Definition</i> Natural area of land and/or sea, designated to (a) protect the ecological integrity of one or more ecosystems for present and future generations, (b) exclude exploitation or occupation inimical to the purposes of designation of the area and (c) provide a foundation for spiritual, scientific, educational, recreational and visitor opportunities, all of which must be environmentally and culturally compatible.</p> <p>CATEGORY III: Natural Monument: protected area managed mainly for conservation of specific natural features <i>Definition</i> Area containing one, or more, specific natural or natural/cultural feature which is of outstanding or unique value because of its inherent rarity, representative or aesthetic qualities or cultural significance.</p> <p>CATEGORY IV: Habitat/Species Management Area: protected area managed mainly for conservation through management intervention <i>Definition</i> Area of land and/or sea subject to active intervention for management purposes so as to ensure the maintenance of habitats and/or to meet the requirements of specific species.</p> <p>CATEGORY V: Protected Landscape/Seascape: protected area managed mainly for landscape/seascape conservation and recreation <i>Definition</i> Area of land, with coast and sea as appropriate, where the interaction of people and nature over time has produced an area of distinct character with significant aesthetic, ecological and/or cultural value, and often with high biological diversity. Safeguarding the integrity of this traditional interaction is vital to the protection, maintenance and evolution of such an area.</p> <p>CATEGORY VI: Managed Resource Protected Area: protected area managed mainly for the sustainable use of natural ecosystems <i>Definition</i> Area containing predominantly unmodified natural systems, managed to ensure long term protection and maintenance of biological diversity, while providing at the same time a sustainable flow of natural products and services to meet community needs.</p>

De zeven groepen kunnen worden teruggebracht tot drie groepen die verschillen in de mate van bescherming (strikt, beperkt, minimaal):

I- categorie Ia+Ib +II

Gebieden met een strikte bescherming. Elke vorm van medegebruik of landgebruik (voor zover aanwezig) die schadelijk is voor de integriteit van de site is afwezig. De kans dat er een verandering in gebruik of medegebruik optreedt is nagenoeg afwezig.

II- categorie III + IV

Gebieden met een beperkte bescherming, waar gebruik en medegebruik zijn afgestemd op de doelen van het terrein. Gebruik en medegebruik zijn vaak gereguleerd. De kans dat een verandering optreedt in het gebruik is aanwezig maar beperkt dankzij het reguleren.

III- categorie V + VI

Gebieden met een minimale bescherming, waar gebruik en medegebruik plaats vinden, afgestemd op duurzaam landgebruik, en waar regulatie vaak niet aanwezig is. De kans dat een verandering in het gebruik van het gebied op treedt is het grootst vergeleken met de twee voorgaande groepen.

De IUCN-indeling van beschermde gebieden staat los van wie de eigenaar is en wie verantwoordelijk is voor het beheer. Deze informatie, in termen van 'governance' is wel aanwezig bij IUCN, waarbij de volgende groepen worden onderscheiden op basis van de verantwoordelijkheid voor het beheer. Deze berust bij:

- een overheid (of dienst);
- een private partij(partijen);
- gemengde vormen van overheid en privaat;
- beheer wordt uitgevoerd door inheemse bevolkingsgroepen en gemeenschappen.

3.2 Bescherming onder Natura 2000

Alle Europese lidstaten hebben gebieden aangewezen als Vogelrichtlijn en/of Habitatrichtlijngebied (zogenoeten Natura 2000-gebieden), die al geheel of gedeeltelijk beschermd waren onder nationale wetgeving. Het percentage al beschermde gebieden dat is aangewezen varieert sterk tussen de lidstaten en binnen (federale)lidstaten. De al beschermde gebieden staan bekend onder diverse namen, waarvan enkele in verschillende lidstaten worden aangetroffen (bijvoorbeeld Nationaal Park). Als gevolg hiervan is er een grote variatie in beschermingsstatus (>200 in Europa) en kennen de Natura 2000-gebieden verschillende beschermingsregimes (zie tabel 3.2). Een vergelijking naar de verschillen en overeenkomsten heeft nog niet plaats gevonden (Van Apeldoorn *et al.*, 2009).

Tabel 3.2 Aantal lidstaten en het aantal verschillende vormen in beschermingsstatus.

	Aantal verschillende vormen beschermingsstatus			
	< 5	6-10	11-15	>15
Aantal lidstaten	8	11	2	6

Naast deze beschermde gebieden zijn ook niet beschermde gebieden geselecteerd en aangewezen als Natura 2000-gebied. Voor deze gebieden is slechts in enkele lidstaten hetzelfde beschermingsregime ingesteld als voor Natura 2000-gebieden die eerder beschermd waren.

De al beschermde gebieden, hun status en beschermingsregime, is in de lidstaten op wetgeving gebaseerd. Meestal betreft dit een sectorale wet (bijvoorbeeld natuurbescherming, bosbouw, jacht, visserij, waterbeheer) en in sommige lidstaten wetgeving voor de ruimtelijke planvorming (vergelijk de EHS in Nederland). In alle lidstaten is de wetgeving aangepast aan de vereisten van de Vogel- en Habitatrichtlijnen. In sommige landen heeft dit er toe geleid dat de Natura 2000-gebieden als aparte groep van beschermde gebieden in de wet is beschreven. In andere landen hebben de aangewezen Natura 2000-gebieden een bestaand, en meestal aangepast beschermingsregime gekregen.

Echter het grote aantal bestaande beschermingsregimes in Europa maakt onduidelijk of de wettelijke aanpassingen betekenen dat alle Natura 2000-gebieden nu hetzelfde beschermingsregime hebben binnen Europa. Zo zijn de bestaande beschermingsregimes in Oostenrijk en Zweden cumulatief, in tegenstelling tot Nederland, waar na formele aanwijzing de Natura 2000-gebieden dezelfde bescherming genieten. In Oostenrijk kennen bepaalde

gebieden onder nationale wetgeving een strengere bescherming dan die gegeven door de Europese richtlijnen (Backes *et al.*, 2006). Ook wet- en regelgeving van lagere overheden (provincies en regio's) zoals voor het afsluiten van wegen voor verkeer of recreatie, veroorzaken verschillen in het beschermingsregime.

De verschillen tussen lidstaten in hoe de Natura 2000-gebieden beschermd zijn (beschermingsregime) is gebaseerd op het gegeven dat de Europese richtlijnen wel aangeven wat er beschermd moet worden maar de lidstaten vrij laten in hoe ze de bescherming vormgeven en regelen. In het algemeen lijkt het er wel op dat de Natura 2000-gebieden in de meeste lidstaten beter (zwaarder beschermingsregime) beschermd zijn dan voor hun selectie en formele aanwijzing (Van Apeldoorn *et al.*, 2009).

De voornaamste bescherming vanuit de Habitatrichtlijn wordt gegeven door artikel 6. Artikel 6 stelt:

- in het eerste lid dat de lidstaten passende maatregelen treffen om de gestelde doelen in stand te houden;
- in het tweede lid dat passende maatregelen worden getroffen om kwaliteitsverlies van de beschermde habitat typen en storende factoren op de beschermde soorten tegen te gaan;
- in lid drie dat alle plannen en projecten die niet direct gerelateerd zijn aan het beheer van een gebied en waarvan significant negatieve effecten zijn te verwachten een passende beoordeling behoeven;
- in lid vier dat aanvullende (compenserende) maatregelen nodig zijn indien een project of plan zoals bedoeld in lid drie toch doorgang vindt.

Voor alle Natura 2000-gebieden geldt echter nadrukkelijk dat medegebruik mogelijk is, zoals uit artikel 2 lid 3 van de Habitat Richtlijn blijkt, die stelt dat:

“In de op grond van deze richtlijn genomen maatregelen, wordt rekening gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden.”

De mate waarin medegebruik of veranderingen in landgebruik is toegestaan wordt bepaald door het beschermingsregime en dus door de afzonderlijke nationale wetgeving. Vooral artikel 6.2 is nog belangrijk omdat het de lidstaten verplicht preventieve maatregelen te treffen om kwaliteitsverlies van de gebieden te voorkomen. Uit een recente vergelijking van de lidstaten hoe ze deze verplichting hebben uitgewerkt (Van Apeldoorn *et al.*, 2009) blijkt het volgende:

- in een aantal lidstaten is onduidelijk hoe deze verplichting is vorm gegeven. In een groot aantal landen wordt gewerkt met lijsten van menselijke activiteiten die verboden of vergunningplichtig zijn;
- in de meeste lidstaten betreft het een regeling die betrekking heeft op vormen van landgebruik in de beschermde gebieden. Slechts in een gering aantal landen vallen hier ook activiteiten onder die buiten een beschermd gebied kunnen worden uitgevoerd;
- sommige lidstaten hebben bepaalde activiteiten hiervan uitgesloten (bv. jacht, visserij) of hebben aangegeven dat het alleen om veranderingen in toekomstig gebruik gaat.

3.3 Integratie van nationale en Natura 2000-bescherming

De informatie over de bescherming volgens Natura 2000 en de nationale bescherming volgens de IUCN-categorieën (CDDA-bestand) is gecombineerd. Dit heeft geleid tot vier vereenvoudigde groepen van bescherming: niet, minimaal, matig en strikt beschermd (en bescherming onbekend; zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Beschermingsstatus van gebieden als Natura 2000-gebied en volgens de IUCN-categorieën (dit zijn gebieden met een nationale beschermingsstatus in het CDDA-bestand; niet in CDDA= geen enkele nationale beschermingsstatus).

	Beschermingsstatus niet opgenomen in CDDA	Beschermingsstatus opgenomen in Common Database of Designated Areas			
		IUCN Ia-Ib en II	IUCN III + IV	IUCN V+ VI	Onbekend
Natura 2000	3D: minimale bescherming	1A: strikte bescherming	2A: matige bescherming	3A: minimale bescherming	3C: minimale bescherming
Geen Natura 2000	0: geen bescherming	1B: strikte bescherming	2B: matige bescherming	3B: minimale bescherming	4: bescherming onbekend

In tabel 3.3 zijn de volgende combinaties weergegeven:

- nationale status IUCN Ia-Ib of II met Natura 2000-status= strikt beschermd (1A)
- nationale status IUCN Ia-Ib of II zonder Natura 2000-status= strikt beschermd (1B)
- nationale status IUCN III of IV met Natura 2000-status= matig beschermd (2A)
- nationale status IUCN III of IV zonder Natura 2000-status= matig beschermd (2B)
- nationale status IUCN V of VI met Natura 2000-status= minimaal beschermd (3A)
- nationale status IUCN V of VI zonder Natura 2000-status= minimaal beschermd (3B)
- alleen Natura 2000-status (en geen nationale of onbekende nationale status) = minimaal beschermd (3 C en 3D)
- geen Natura 2000-status maar wel nationale bescherming zij het onbekend= bescherming onbekend (4)
- geen Natura 2000-status en geen nationale bescherming= geen bescherming (0)

Deze combinaties kunnen ook ruimtelijk worden weergegeven voor de lidstaten (zie kaart in Bijlage 5).

De beschermingscombinaties in tabel 3.3 kunnen door het combineren van informatie in het Natura 2000-bestand en het CDDA-bestand worden voorzien van hectares en % van het EU-grondgebied (zie tabellen 3.4 en 3.5).

De tabellen laten zien dat het Natura 2000-netwerk ongeveer 70 miljoen hectares omvat en ongeveer 21,9 % van het Europese (land) oppervlak beslaat (CDDA-bestand 2009).

Tabel 3.4 Beschermingsstatus van gebieden en oppervlaktes (miljoen hectares).

	Niet in CDDA (in mln ha)	Opgenomen in Common Database of Designated Areas (in mln ha)			
		IUCN Ia-Ib en II	IUCN III + IV	IUCN V+ VI	onbekend
Natura 2000	Minimaal: 36,9	Strikt: 9,8	Matig: 5,8	Minimaal: 11,9	Minimaal: 5,7
Geen Natura 2000	Geen: 320	Strikt: 2,1	Matig: 4,5	Minimaal: 23,7	Onbekend: 10,5

De tabellen 3.4 en 3.5 laten verder zien dat 2,8% van het EU-grondgebied een strikte bescherming heeft (11,9 miljoen hectare), 2,4% een matige bescherming (10,3 miljoen hectare) en 18,2% een minimale bescherming (78,2 miljoen hectare). Niet beschermd is ruim 74%. Van 10,5 miljoen hectares ontbreekt informatie over de bescherming (2,4%).

Tabel 3.5 Beschermingsstatus van gebieden en % van het Europees grondgebied.

	Deel van het EU-grondgebied niet in CDDA	Deel van het EU-grondgebied dat is opgenomen in Common Database of Designated Areas (%)			
		IUCN Ia-Ib en II	IUCN III + IV	IUCN V+ VI	onbekend
Natura 2000	Minimaal: 8,6	Strikt: 2,3	Matig: 1,4	Minimaal: 2,8	Minimaal: 1,3
Geen Natura 2000	Geen: 74,3	Strikt: 0,5	Matig: 1,0	Minimaal: 5,5	Onbekend: 2,4

Uit de kaarten met het ruimtelijke voorkomen van de gebieden met een strikte, matige en minimale bescherming (zie Bijlage 5) blijkt dat grote oppervlaktes strikt beschermde gebieden (1A en 1B) verspreid over Europa voorkomen, maar vooral in Zweden, Slowakije en Italië. Deze groep komt in kleiner oppervlak verder voor in landen als België, Ierland, Spanje, Griekenland, Roemenie, Tsjechië, Slowakije en de drie Baltische staten. Deze groep ontbreekt echter geheel of nagenoeg geheel in: Duitsland, Nederland, Frankrijk en Engeland. In Polen, Griekenland en Spanje is van grote oppervlaktes de IUCN-beschermingsstatus onbekend.

De groep matig beschermde gebieden (2A en 2B) komt in bijna alle lidstaten voor, maar een groot oppervlak wordt aangetroffen in het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Polen, Tsjechië en Oostenrijk. Ook Spanje en Italië hebben enkele grote gebieden met een matige bescherming. Opvallend is het grote oppervlak matig beschermde gebieden vallend onder een IUCN-categorie zonder het Natura 2000-beschermingsregime (groep 2B).

De groep met een minimale bescherming (3A, 3B, 3C en 3D) wordt in alle landen aangetroffen. Een relatief groot oppervlak wordt gevonden in Frankrijk, Duitsland, Spanje, Portugal, Italië, Roemenie, de Baltische staten en Finland.

Duitsland valt op door het grote oppervlak beschermde gebieden in de IUCN-categorie V+VI maar zonder Natura 2000-regime (vergelijk ook Frankrijk). In België, Spanje, Italië, Griekenland, Roemenie, Hongarije en Finland valt het grote aantal gebieden op dat als Natura 2000-gebied is beschermd maar niet in het CDDA-bestand voorkomt (geen IUCN-categorie) of daarin een onbekende beschermingsstatus heeft.

Tot slot wordt gewezen op een enkel relatief grote oppervlakte in Ierland, Zweden, Polen, Slowakije, Spanje en Roemenie, dat wel in het CDDA-bestand is opgenomen, maar waarvan geen beschermings-regime bekend is.

Opvallend is het geringe oppervlak met een strikte bescherming, maar dat niet als Natura 2000-gebied is beschermd (1B). Buiten de Natura 2000-gebieden is het oppervlak met een matige, minimale of onbekende bescherming erg groot (2B, 3B en 4).

4 Financiering van de inrichting en het beheer van beschermde gebieden

4.1 Introductie

Een belangrijke vraag is hoe de inrichting en het beheer van beschermde natuurgebieden in Europa, inclusief de Natura 2000-gebieden, wordt gefinancierd. Zowel de private als de publieke sector spelen hierin een rol. Maar doordat vaak sprake is van een 'marktfalen' wat betreft de waardering van publieke goederen, zoals natuur, is vooral de bijdrage van de publieke sector van belang (zie ook hoofdstuk 3.1).

Wie financiert, welke omvang en welke activiteiten worden gefinancierd zijn divers. Ten eerste vindt financiering door de overheid plaats op verschillende besturingsniveaus: deels door 'Europa', deels door de lidstaten en deels door de regio. Ten tweede verschilt de aard van de activiteit, waarvoor financiering aangevraagd kan worden. Zo is er geld beschikbaar voor de inrichting en het beheer van natuurgebieden, maar ook voor voorlichting en educatie.

In dit hoofdstuk worden de verschillende Europese bronnen voor financiering van natuurgebieden besproken en de budgetten per lidstaat weergegeven. Vooraf wordt ingegaan op de vraag in hoeverre financiering van natuurgebieden ongewenste veranderingen in het landgebruik tegengaat.

4.2 Bescherming tegen ongewenste veranderingen in landgebruik

Het is niet eenvoudig na te gaan en dus aan te geven in welke mate financiering van natuurgebieden bijdraagt aan het tegengaan van ongewenste veranderingen in landgebruik, zoals urbanisatie of het in cultuur brengen van natuurgebieden. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de meeste van deze activiteiten met een negatief effect gereguleerd worden door wet- en regelgeving die niet direct gerelateerd is aan die van de natuurbescherming en het beheer van natuurgebieden. Daarnaast heeft het te maken met de complexe krachtenvelden welke veranderingen in landgebruik veroorzaken en met de veelheid aan activiteiten en doelen waar financiële middelen voor worden ingezet. Hierdoor verschilt ook de invloed die financiële middelen hebben tegen de bedoelde ongewenste veranderingen in landgebruik.

Geld voor de inrichting van natuurgebieden (hieronder vallen ook herstelwerkzaamheden) worden meestal uitgekeerd in de vorm van eenmalige projectgelden voor een concreet, van tevoren vastgesteld, doel. Dit betreft bijvoorbeeld de middelen uit het LIFE-programma. Aangenomen mag worden dat een dergelijke eenmalige investering het natuurgebied op korte termijn zal beschermen tegen ongewenste veranderingen in landgebruik. Zeker als de inrichting gepaard gaat met een wijziging van andere sectorale en/of ruimtelijke plannen, zoals een bestemmingsplan. Het blijft echter onzeker wat in het gebied op de langere termijn kan gaan gebeuren.

Daarnaast zijn er middelen beschikbaar voor het beheer van natuurgebieden, meestal in de vorm van meerjarige contracten, waar niet altijd een concreet doel aan gekoppeld is (inspanningsverplichting versus resultaat verplichting). Aangezien de financiering over een

langere periode is gespreid en de grondbezitter/grondgebruiker een contract aangaat met de overheid, kan worden gesteld dat de bescherming tegen ongewenste veranderingen goed is, in ieder geval voor de duur van de contactperiode (veelal 6 jaar). Echter, economische krachten zoals de markt voor producten en stijgende grondprijzen, kunnen het landgebruik sterk beïnvloeden en daarmee de bereidheid om dergelijke contracten (opnieuw) af te sluiten. De praktijk van het terreinbeheer en studies naar de financiering daarvan laten zien dat de financiële middelen voor natuurbeheer vaak niet toereikend zijn (Jong *et al.*, 2007; Birdlife, 2009; Kettunen *et al.*, 2009; voor ontwikkelingslanden zie Brunner *et al.*, 2004).

Ten slotte worden ook middelen ingezet voor voorlichting, educatie en onderzoek. Van deze middelen wordt aangenomen dat ze niet direct bijdragen aan het voorkomen van ongewenste veranderingen in landgebruik in natuurgebieden.

In de analyse van de fondsen is getracht zo goed mogelijk een onderscheid te maken tussen fondsen die vooral ingezet worden voor de inrichting en/of het beheer van natuurgebieden en andere doelen. Maar het is niet mogelijk de doelen voor financiering en daarmee de financiering zelf strikt te scheiden.

4.3 Financieringsbronnen: programma's en fondsen

In deze paragraaf worden de verschillende Europese fondsen besproken, ook wordt kort iets gezegd over de nationale en de private middelen. Het recent verschenen 'Handboek Financiering Natura 2000' (IEEP, 2007), geeft een goed overzicht van de verschillende financieringsmogelijkheden, evenals de recent verschenen studie van Birdlife (2009).

Europese fondsen

Tabel 4.1 geeft een overzicht van de verdeling van de begroting van de Europese Unie voor de periode 2007 – 2013 naar de voor natuurbescherming meest relevante fondsen. Het totale budget bedraagt 864 miljard € en is verdeeld over een aantal hoofdthema's. De twee belangrijkste hoofdthema's zijn *Duurzame groei* (385 miljard €) en *Natuurlijke hulpbronnen* (368 miljard €). Samen beslaan zij 87 % van het totale budget. De meeste fondsen voor natuurbescherming vallen onder het thema *Natuurlijke hulpbronnen*. Binnen de genoemde fondsen zijn er mogelijkheden voor de financiering van projecten ten behoeve van natuurbescherming. Deze staan in tabel 4.2 beschreven.

Tabel 4.1 Verdeling van de EU-begroting voor de programma periode 2007 – 2013 (bron: IEEP, 2009).

EU budget Hoofdthema	EU-fondsen	Budget 2007 - 2013 (in miljard €)	% van totale EU budget
Natuurlijke hulpbronnen	Financieel Instrument voor het Leefmilieu (LIFE+), Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), Het Europees Visserijfonds (EVF)	368	42,4 %
Duurzame groei	Cohesiefonds (CF); De Structurele Fondsen – Europees Sociaal Fonds (ESF) en Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO); Het 7e Onderzoeks-kaderprogramma (KP7)	385	44,6 %
Overige thema's (vrijheid, recht, veiligheid etc)		111	13 %

In tabel 4.2 is voor elk fonds het totale budget gegeven en het percentage dat beschikbaar is voor de bescherming van natuurgebieden voor de programma- periode 2007-2013. Van elk van de genoemde fondsen wordt maar een (klein) deel ingezet voor de bescherming van natuurgebieden. Van het Financieel Instrument voor het Leefmilieu (LIFE) is bijna de helft bestemd voor natuurbescherming, maar dit fonds heeft een zeer beperkt budget. Het Europees landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling (ELFPO) heeft een groter budget en omvat verschillende maatregelen gericht op de bescherming van gebieden. Voor het Europees Visserij fonds en het Cohesiefonds is het niet duidelijk welk deel van het budget ingezet kan worden voor natuurbescherming. Het Europees fonds voor regionale ontwikkeling heeft een behoorlijk groot budget, maar de maatregelen die gebruikt kunnen worden voor natuurbescherming zijn nogal onduidelijk omschreven. De genoemde bedragen voor het potentieel budget voor natuurbescherming vormen daarom een grove schatting. Opvallend is dat nog geen 5% van de EU begroting ingezet kan worden voor maatregelen om gebieden te beschermen.

Voor de LIFE+ en ELFPO- fondsen kunnen worden gebruikt voor de financiering van de bescherming. Van deze fondsen zijn ook de uitgaven en activiteiten goed bekend, zodat er een redelijke schatting gemaakt kan worden van de allocatie van de middelen.

Via de overige fondsen worden minder middelen ingezet om maatregelen voor natuurbescherming te financieren. Daarnaast zijn de uitgaven moeilijker direct te relateren aan de bescherming van gebieden. Of het geld werkelijk aan bescherming wordt besteed is vaak onduidelijk omdat de omschrijving van de begrotingsposten vaak erg algemeen is.

Tabel 4.2 Belangrijkste Europese fondsen met hun mogelijkheden voor financiering van natuurgebieden en de beschikbare budgetten voor de periode 2007-2013, (bron : IEEP 2009).

EU-fondsen met mogelijkheden voor financiering natuur- bescherming	Totaal budget 2007-2013 (in miljard €)	Mogelijkheden voor financiering van natuur	Pot. budget voor natuur (in miljard €)	% van totale EU budget
LIFE+: Financieel Instrument voor het Leefmilieu	1,9	LIFE Nature (47% van budget)	0,84	0,1
ELFPO: Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling	69,8	<ul style="list-style-type: none"> • Agrarisch natuurbeheer • N2000 regelingen • Probleemgebieden 	20,3 0,58 12,6	2,4 0,07 1,4
EVF: Europees Visserijfonds	3,8	Onduidelijk welk deel van budget bestemd is voor natuurbescherming	?	?
CF: Cohesiefonds	61,5	Onduidelijk welk deel van budget bestemd is voor natuurbescherming	?	?
EFRO: Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	246,5	Bevordering biodiversiteit Bevordering natuurlijke waarden Bevordering natuurlijk erfgoed	2,7 1,1 1,4	0,3 0,1 0,2
KP7: 7e Onderzoeks- kaderprogramma	48,1	Omgevingswetenschappen	1,9	0,2
Totaal	431,6		41,42	4,77
Overige EU-fondsen	432,4			

Opgemerkt moet worden dat in 2005 is besloten om de financiering van het Natura 2000-netwerk meer te integreren in bestaande Europese fondsen en vooral binnen het ELFPO en CF. Met een dergelijke integratie van fondsen wordt beoogd het beheer van Natura 2000-gebieden onderdeel te laten zijn van een breder beleid voor het landelijk gebied. Hierna worden de verschillende fondsen kort besproken.

Het Financieel Instrument voor het Leefmilieu (LIFE+);

Het grootste deel van de investeringen voor de Natura 2000-gebieden wordt betaald uit het LIFE-programma. Dit programma ging in 1992 van start, en heeft drie opvolgers gehad: LIFE II, LIFE III en, de meest recente, LIFE+ dat van 2007 tot 2013 loopt. Voor deze periode is 1,9 miljard € beschikbaar (zie ook tabel 4.2).

Het programma bestaat uit drie delen: 'LIFE environment' (47% van het budget), 'LIFE nature' (47 % van het budget) en 'LIFE third countries' (6% van het budget). Vooral LIFE nature wordt ingezet voor Natura 2000. De indeling van het LIFE+ programma is anders van opzet dan de voorgaande LIFE programma's. Voor de periode 2007 -2013 worden onderscheiden: LIFE Nature & Biodiversity, LIFE Environment, Policy & Governance en LIFE Information & Communication. Binnen LIFE Nature & Biodiversity is het gedeelte *Nature* volledig bestemd voor het Natura 2000-netwerk. Onder het gedeelte *Biodiversity* kunnen ook andersoortige natuurbeschermingsprojecten worden gefinancierd.

Tabel 4.3 geeft een overzicht van de uitgaven van 'LIFE Nature' voor de periode 1992 – 2013. LIFE kent 50% nationale cofinanciering, dus het totaal geïnvesteerde budget is twee keer zo hoog.

Tabel 4.3 Overzicht van het LIFE budget van 1992 tot 2013 (LNV 2006, Vassen 2007).

Periode LIFE	Deelprogramma	Budget (miljoen €)
1992-1996	LIFE-I Nature	188
1996-2000	LIFE-II Nature	212
2000-2006	LIFE-III Nature	450
2000		geen data
2001		geen data
2002		71,7
2003		70,9
2004		75,9
2005		69,0
2006		70,1
2007 - 2013	LIFE+ Nature & Biodiversity	835
2007		187
2008		207
2009		250
2010-2013		191

In de periode 1992 – 2006 zijn 970 natuurbeschermingsprojecten over heel Europa gefinancierd en ongeveer 10% van de Natura 2000-gebieden in die periode heeft financiële hulp gekregen uit LIFE (LNV, 2006). Projecten hebben tot doel het beschermen van Natura 2000-gebieden of netwerken van gebieden, het opstellen van beheersplannen, het opkopen van land voor natuurontwikkeling, het herstel van habitattypen en het verwijderen van ongewenste soorten. Er zijn ook projecten die gericht zijn op het behoud van specifieke soorten en habitattypen zoals veengebieden in Wales, zoute wetlands in Nederland, alpine rivieren in Oostenrijk, het leefgebied van de Iberische Lynx in Spanje en van de Grote Trap in Portugal. Voor elke lidstaat zijn gedetailleerde overzichten beschikbaar van deze LIFE-projecten.

De ontvangers van de LIFE-gelden zijn voornamelijk regionale overheden en ngo's (zie tabel 4.4). In Nederland zijn de begunstigden vooral de terreinbeherende organisaties.

Tabel 4.4 Life gelden verdeeld naar type ontvanger in Europa (IEEP 2009).

	Ontvangen budget (%)
Lokale overheid	5 %
Regionale overheid	38 %
Nationale overheid	20 %
Overige overheden	11 %
Ondernemingen	2 %
NGO	25 %

Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO)

Het Europees fonds voor plattelandsontwikkeling (Rural Development Programme, RDP) biedt een aantal mogelijkheden voor financiële steun van het beheer van (agrarische) natuur. Dit fonds valt onder het plattelandsontwikkelingsprogramma dat de 2e pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) vormt. Het plattelandsontwikkelingsprogramma is verdeeld in vier verschillende assen (thema's). Hoe de budgetten over de vier thema's verdeeld zijn verschilt per lidstaat, maar elke lidstaat is verplicht een minimaal budget per as toe te delen. In tabel 4.5 staan de mogelijkheden voor financiering van gebiedsbescherming per as weergegeven. Tevens is aangeduid of de financiering meer voor inrichting of meer voor beheer is bedoeld.

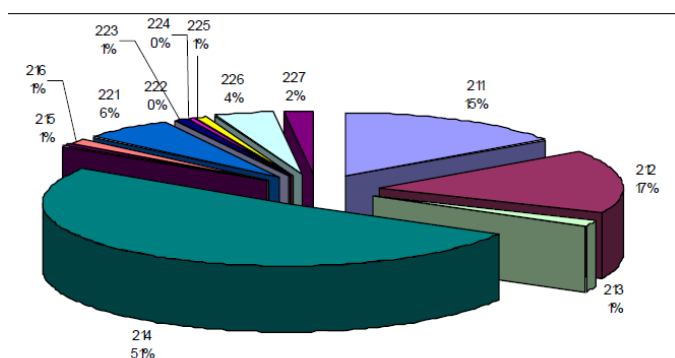
Tabel 4.5 Overzicht van de assen van het Plattelandsontwikkelingsprogramma en de mogelijkheden voor financiering van beschermingsactiviteiten.

	Mogelijkheden voor financiering natuurbescherming (regelingen)	Inrichting / beheer
As 1 Bevordering van concurrentiekracht	In sommige landen (w.o. Nederland) worden vanuit deze as bedrijfsverplaatsingen gefinancierd t.b.v natuurbescherming	
As 2 Bevordering van natuur & milieu in landelijk gebied	211 Probleemgebiedenregeling (bergengebieden)	Beheer
	212 Probleemgebieden (overige gebieden)	Beheer
	213 & 224 Natura 2000-regeling & KRW	Inrichting
	214 Agrarisch natuurbeheer regeling	Beheer
	216 & 227 Niet-productieve investeringen	Inrichting
	221 Bebossing van landbouwgrond	Inrichting
	222 Aanleg van agro-bosbouw	Inrichting
	223 Bebossing van grond	Inrichting
	224 Natura 2000-regeling	Inrichting
225 & 226 Bosbeheer betalingen	Beheer	
As 3 Bevordering van kwaliteit van leven en diversificatie van het landelijk gebied	Bescherming en ontwikkeling van natuurlijk erfgoed	Inrichting
As 4 LEADER	-	

Uit de tabel 4.5 blijkt duidelijk dat As 2 van het fonds het belangrijkste is voor de financiering van beschermingsactiviteiten. De verdeling van het budget binnen deze as is in de vorm van regelingen en activiteiten weergegeven in figuur 4.1. De figuur laat duidelijk zien dat binnen het Europese fonds voor plattelandsontwikkeling meer dan de helft gereserveerd is voor

agrarische natuurbeheermaatregelen (maatregel 214). Het is niet met zekerheid te zeggen welk deel daarvan de beschermde natuurgebieden betreft. In sommige lidstaten is een groot deel van de beschermende gebieden in agrarisch gebruik (bijvoorbeeld in sommige Mediterrane landen en Hongarije) maar in andere lidstaten is dit nauwelijks het geval (zoals in Nederland). In de laatste categorie lidstaten zal geen groot budget vanuit de maatregel voor agrarisch natuurbeheer bestemd zijn voor beschermde gebieden.

Twee regelingen binnen As 2 zijn specifiek bedoeld voor Natura 2000-gebieden. Echter, deze regelingen beslaan maar een klein deel van het totale ELFPO-budget (0 – 1%) en worden vooral in de nieuwe lidstaten gebruikt. Naast deze twee specifieke maatregelen kunnen ook andere maatregelen worden gebruikt voor Natura 2000-gebieden.

Figuur 4.1 Verdeling van het ELFPO(RDP) – As 2 budget voor EU 27 (bron: EC, 2008).

Het Structuur Fonds (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, EFRO) en het Cohesiefonds (CF):

Het Structuur Fonds (EFRO) en het Cohesiefonds kunnen worden gebruikt voor de bescherming van natuur en biodiversiteit. De EEA (European Environment Agency) heeft in een recent rapport de uitgaven beschreven van enkele lidstaten onder de volgende maatregelen (tabel 4.6):

- Improving and maintaining the ecological stability of protected woodlands;
- Preservation of the environment;
- Promoting the adaptation and the dev. of rural areas;
- Protection, improvement and regeneration of the natural environment.

Het is echter niet mogelijk deze bedragen direct aan Natura 2000-gebieden te koppelen, dus worden deze fondsen verder niet in dit rapport behandeld.

Nationale cofinanciering & private investeringen

De regelingen binnen de tweede pijler kennen een nationale cofinanciering. Hoeveel procent van het budget er per regeling bijkomt uit de nationale begroting staat aangegeven in figuur 4.2 door middel van de licht(rose) balken. Wat daar nog bovenop komt uit private investeringen is weergegeven met de donker(rose) balken.

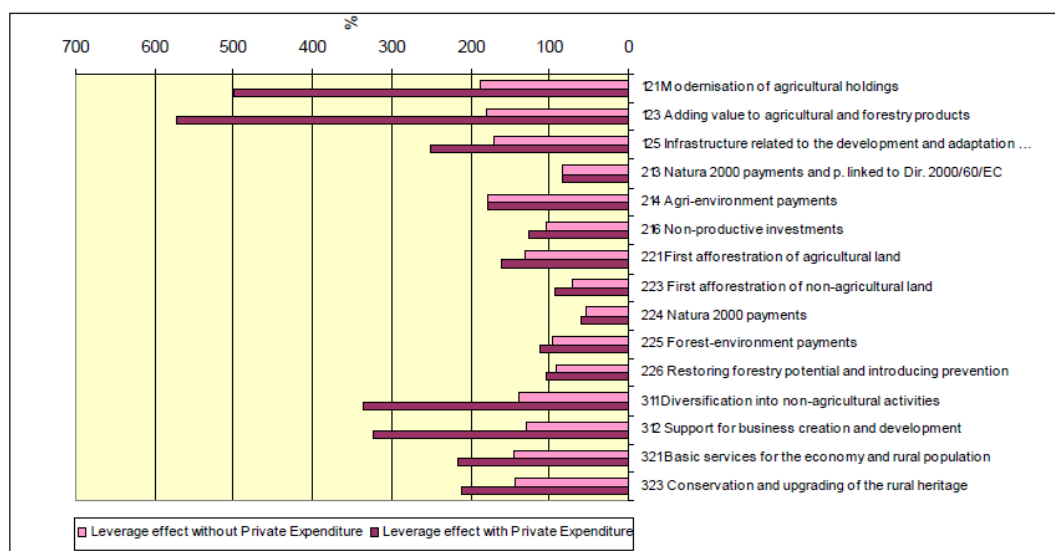
De figuur laat zien dat bijvoorbeeld voor maatregel 213, de Natura 2000-betalingen, voor elke 100 € vanuit Brussel, er 75 € uit de nationale begroting bijkomt. Ook is te zien dat er weinig private investeringen zijn voor deze maatregel (de effecten van co-financiering met of zonder private investeringen zijn hetzelfde). Anders is dit voor maatregel 323. Voor elke Brusselse euro, komt er 1,50 € uit de nationale begroting bij en wordt zelfs meer dan 2 € uit private investeringen toegevoegd.

Tabel 4.6 Overzicht van de maatregelen binnen EFRO en de bedragen voor enkele lidstaten.

Category	Spain			Italy			Austria		
	SF (million EUR)	National (million EUR)	%	SF (million EUR)	National (million EUR)	%	SF (million EUR)	National (million EUR)	%
Productive environment									
Improving and maintaining the ecological stability of protected woodlands (127)	62.5	31.1	0.13	14.1	18.4	0.05	0.0	0.0	0.00
Preservation of the environment in connection with land, forestry and landscape conservation as well as ... improvement of animal welfare (1312)	205.4	99.0	0.43	285.7	179.0	0.93	2.8	0.9	0.17
All other Promoting the adaptation and the dev. of rural areas (all 13 except 1312)	2 166.2	1 814.3	4.58	1 371.5	1 004.9	4.48	14.5	4.8	0.89
Infrastructure (not including environmental and transport)									
Protection, improvement and regeneration of the natural environment (353)	1 581.1	602.9	3.35	347.8	30 595.8	1.14	8.7	9.1	0.53
Maintenance and restoration of the cultural heritage (354)	433.1	287.6	0.92	514.5	589.2	1.68	2.2	4.2	0.13
Total	47 253.4	28 192.1		30 595.8	30 613.3		1 632.4	1 446.2	

Source: DG Regional Affairs, December 2007.

Figuur 4.2 Gemiddelde co-financiering per regeling van as 2, 2007-2013.

4.4 Financiering per lidstaat

De resultaten van de berekeningen van de financiële middelen uit LIFE en ELFPO, die beschikbaar zijn voor de bescherming van gebieden per land, staan vermeld in tabel 4.7, figuur 4.3, 4.4 en 4.5. Tabel 4.7 is gebaseerd op de oorspronkelijke databestanden zoals opgenomen in de bijlagen 3 en 4. In bijlage 1 wordt, als voorbeeld, voor enkele lidstaten een

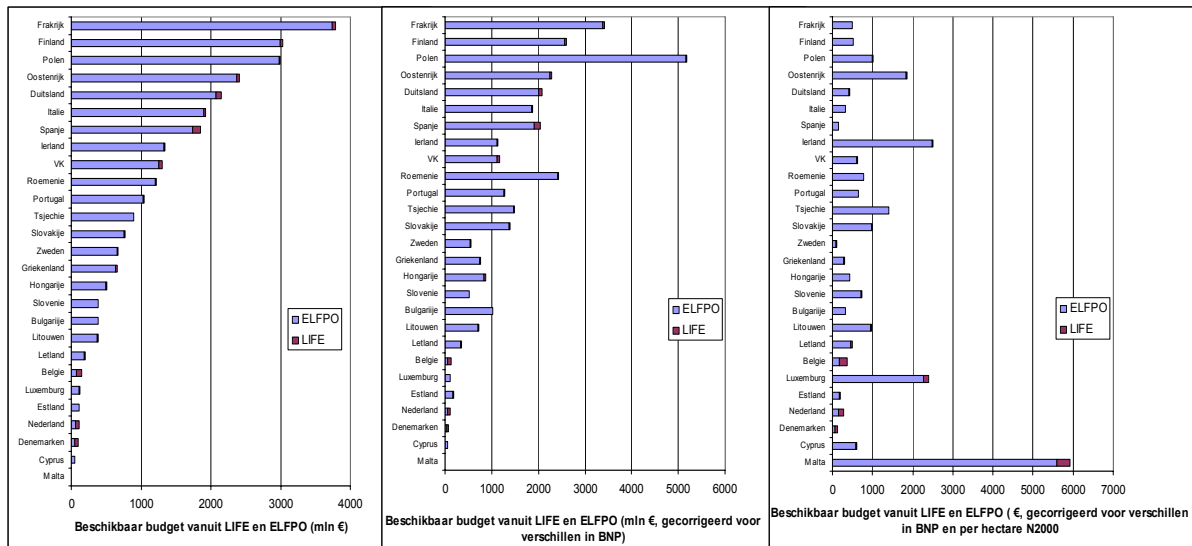
gedetailleerd overzicht gegeven hoeveel ze ontvangen uit de verschillende regelingen die onder het ELFPO-programma vallen.

Vrijwel alle lidstaten krijgen meer geld uit het ELFPO dan uit het LIFE-programma, behalve België. Opvallend is dat voor de kleine landen in Noordwest-Europa de verhouding ELFPO / LIFE dezelfde orde van grootte heeft.

Gemiddeld is over de periode 2007-2013 per lidstaat vanuit ELFPO een miljard euro beschikbaar voor natuurbescherming, maar de onderlinge verschillen zijn behoorlijk groot. Voor ELFPO geldt dat de aangegeven bedragen worden uitgegeven gedurende de zeven jaar dat het programma duurt. Voor de bedragen per jaar moet hiervoor worden gecorrigeerd (door 7 delen). Op deze wijze wordt bijvoorbeeld voor Duitsland geschat dat er vanuit het ELFPO per jaar 259 mln € naar de bescherming van natuurgebieden gaat. Dit komt overeen met ongeveer 59 € per hectare natuurgebied per jaar. Vergeleken met de gelden vanuit het Garantiefonds voor de landbouw, krijgt elke hectare landbouwgrond in Duitsland 388 €/jaar. Ook in Nederland is de Europese financiële steun per hectare natuurgebied/jaar veel lager (23 €) dan de steun per hectare landbouwgrond (505 €). In Polen is dit verschil kleiner. Daar wordt elke hectare natuurgebied gesubsidieerd met 143 €/jaar en elke hectare landbouwgrond met 157 €/jaar.

Uit de totaal bedragen (LIFE plus ELFPO) blijkt dat Frankrijk het meeste ontvangt (3,7 miljard euro), en Malta het minste (15 miljoen). Gecorrigeerd voor de verschillen in BNP, blijkt Polen veel meer te ontvangen (5,2 miljard euro), maar ontvangt Malta nog steeds het minst.

Als gekeken wordt naar de bedragen per hectare natuurbeschermingsgebied ontstaat een ander beeld. Kleine landen zoals Malta en Luxemburg blijken de hoogste bedragen per hectare te ontvangen (Malta ontvangt 5587 € / ha over 7 jaar, wat overeenkomt met 798 €/ha/jr), maar ook Oostenrijk en Ierland ontvangen een relatief hoog bedrag per hectare natuurbeschermingsgebied. Grote landen als Frankrijk en Spanje ontvangen relatief weinig (zie figuur 4.3).

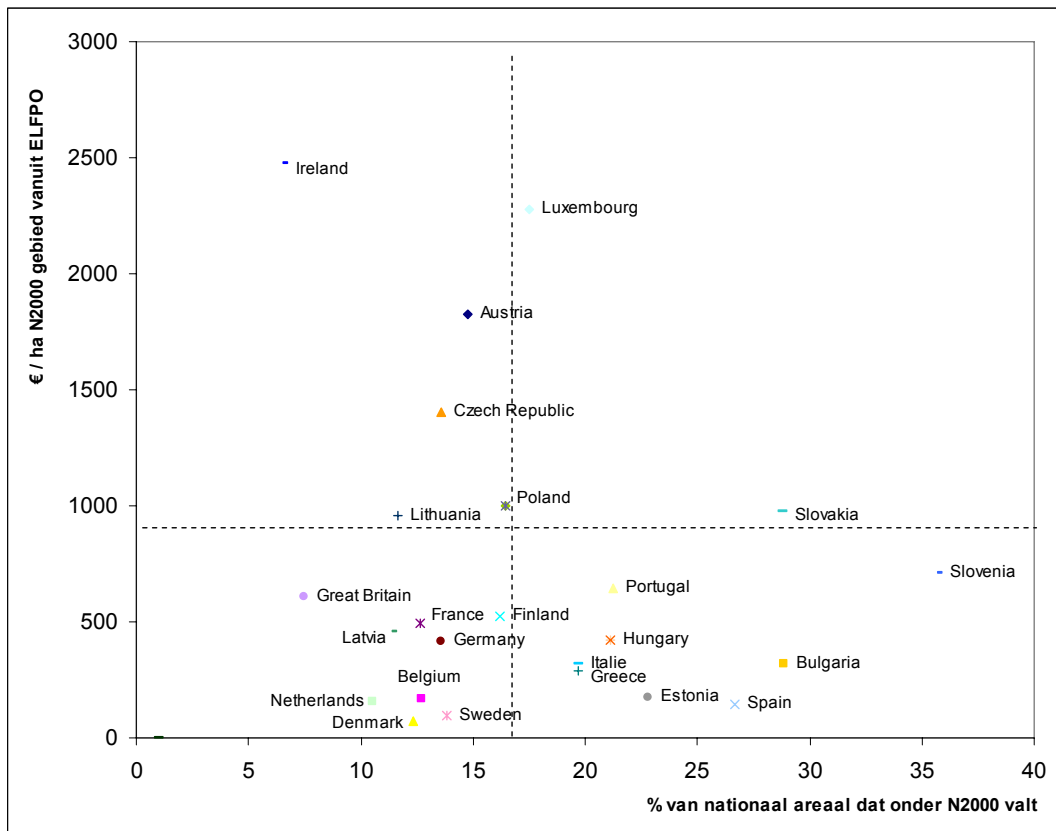

Figuur 4.3 De budgetten van ELFPO en LIFE per lidstaat in absolute bedragen, gecorrigeerd voor verschillen in BNP en als bijdrage per hectare.

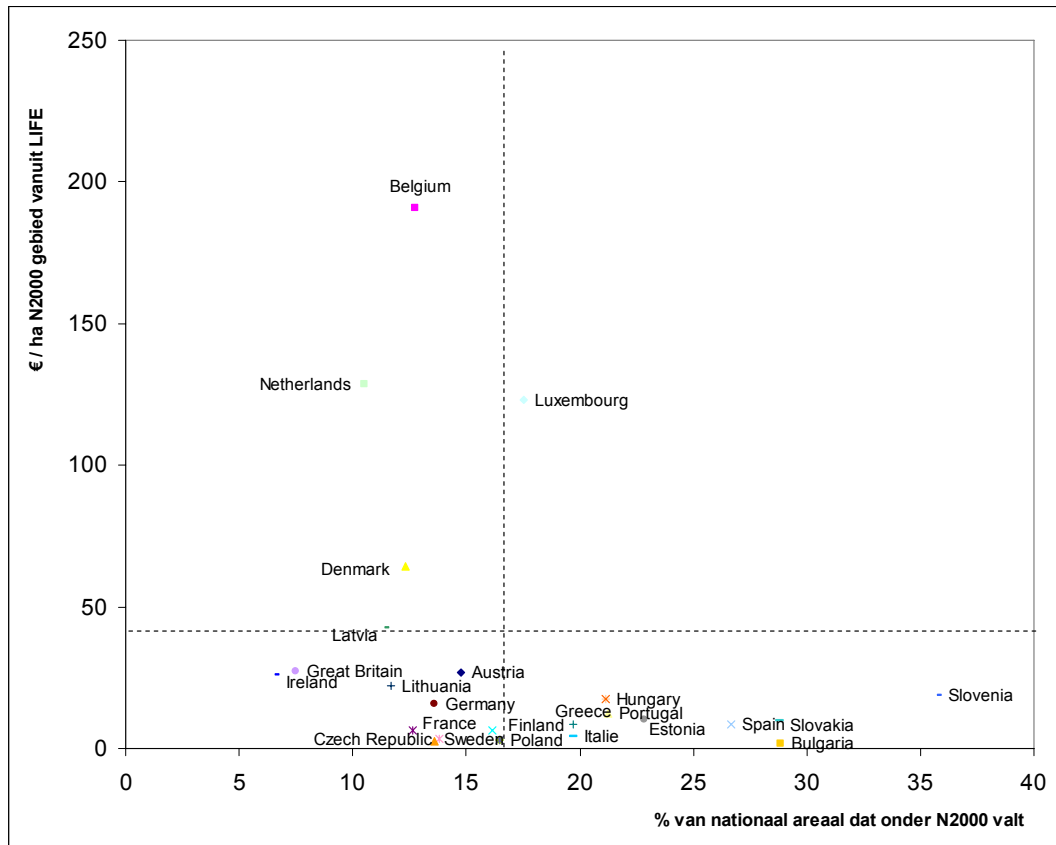
De bedragen uit ELFPO zijn op nationaal en regionaal niveau (NUTS 2) bekend (zie figuur 4.6), die voor LIFE niet (zie figuur 4.7).

In figuur 4.4 zijn de toegekende bedragen vanuit ELFPO per hectare Natura 2000-gebied uitgezet tegen het percentage van het nationale grondgebied dat als Natura 2000-gebied is aangewezen. De figuur (een diagram) is in vier kwadranten verdeeld door twee gestippelde lijnen die het Europese gemiddelde aangeven.

In het kwadrant linksonder staan de landen die procentueel weinig hectares Natura 2000-gebied hebben aangewezen en ook een geringe Europese subsidie ontvangen. Dit betreft vooral landen in Noordwest Europa. In het kwadrant rechtsonder staan de landen die procentueel een groot oppervlak Natura 2000-gebied hebben, maar die relatief weinig Europese financiële middelen ontvangen. Dit betreft vooral landen in Zuidoost-Europa. Rechtsboven staan landen die zowel veel Natura 2000-gebied hebben (hoog percentage van het nationaal areaal) als een flink subsidiebedrag ontvangen. Dit betreft bijvoorbeeld Slowakije en Luxemburg. Ten slotte staat linksboven de groep van landen die een relatief klein areaal Natura 2000-gebied hebben aangewezen, maar die wel over een hoger dan gemiddelde subsidiebudget beschikken. In deze laatste groep bevinden zich Ierland, Oostenrijk, Tsjechië, Polen en Litouwen.

Figuur 4.4 Bedragen per hectare N2000 uit ELFPO versus het percentage van het nationaal areaal dat onder Natura 2000 valt.

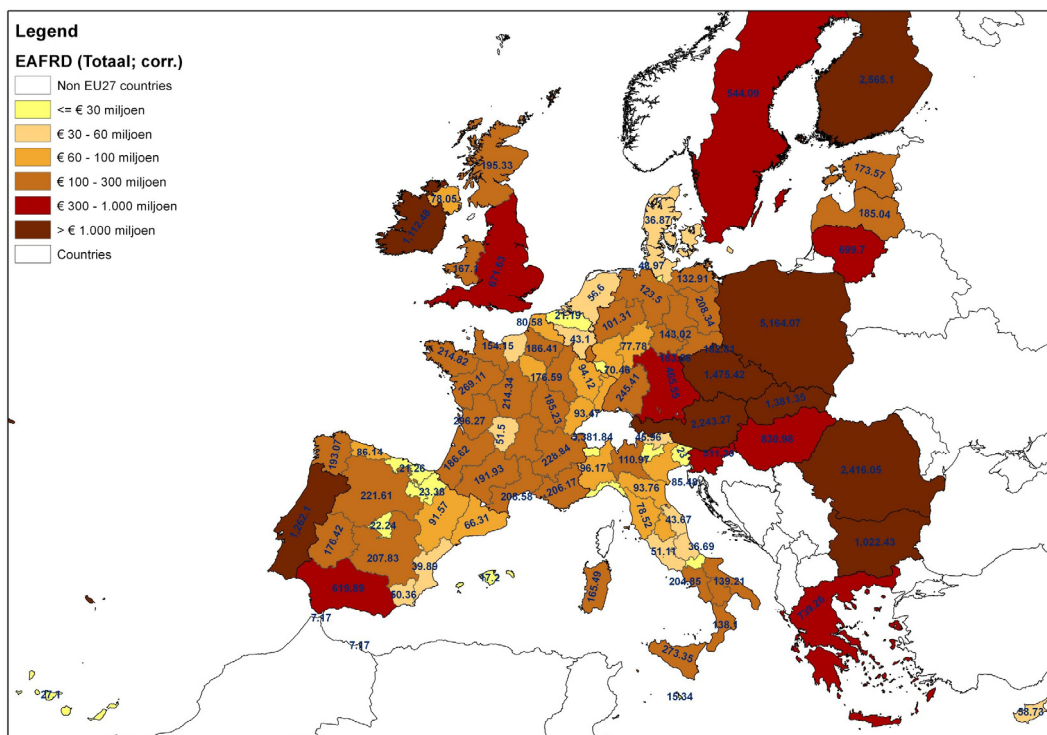

Figuur 4.5 Bedragen per hectare N2000 uit LIFE versus het percentage van het nationaal areaal dat onder Natura 2000 valt.

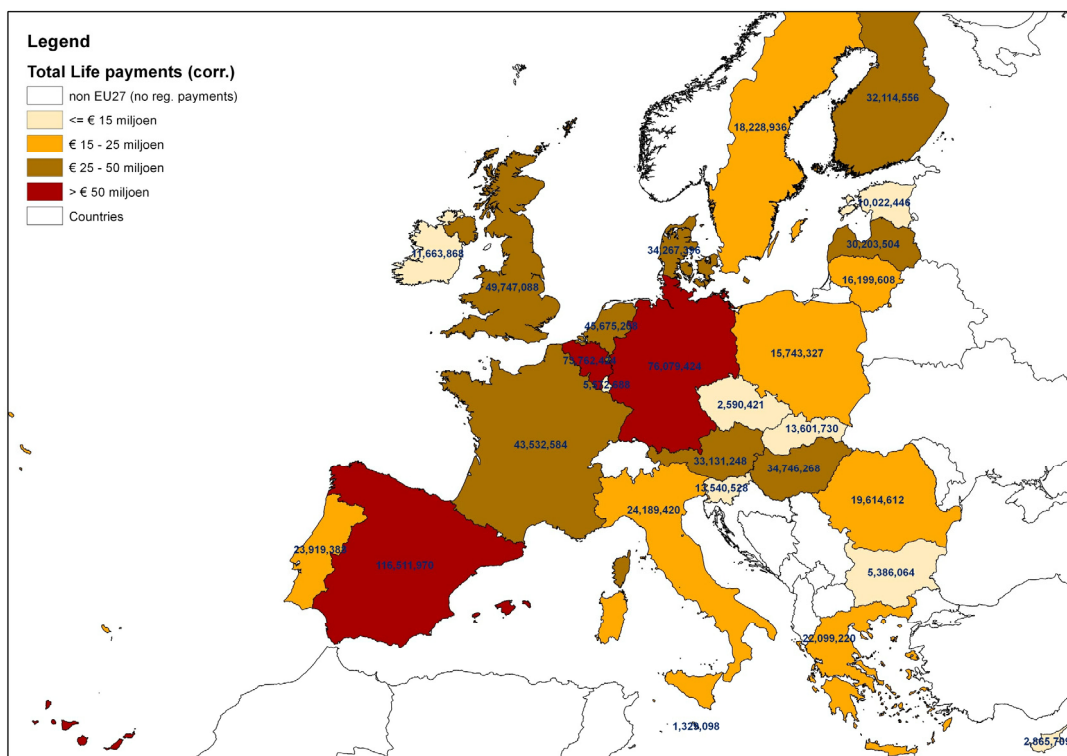
Op eenzelfde wijze als in figuur 4.4 zijn in figuur 4.5 de bedragen per hectare vanuit LIFE ten opzichte van het percentage van het nationale grondgebied dat als Natura 2000-gebied is aangewezen weergegeven. Opvallend is de groep landen in Noordwest-Europa (Benelux en Denemarken) die relatief hoge bedragen vanuit LIFE ontvangen. De rest van de lidstaten zit onder het gemiddelde bedrag per hectare dat uit LIFE afkomstig is.

Wanneer figuur 4.4 en figuur 4.5 worden vergeleken wat betreft de verwachtingen voor de bescherming tegen ongewenste veranderingen in landgebruik (zoals beschreven in 4.2) kan het volgende worden geconcludeerd. In de landen met een groot bedrag per hectare vanuit LIFE (vooral bestemd voor de inrichting van natuurgebieden), kan worden verwacht dat de natuurgebieden goed beschermd zijn tegen veranderingen in landgebruik (in ieder geval op de korte termijn). Dit betreft: de Benelux en Denemarken. Wanneer daarnaast ook nog veel middelen beschikbaar zijn voor beheer (vooral de gelden uit het ELFPO-programma) dan kan worden aangenomen dat de bescherming tegen veranderingen erg goed is. Dit is alleen het geval in Luxemburg. Nederland, België en Denemarken krijgen relatief weinig geld vanuit ELFPO voor het beheer.

De nieuwe lidstaten beschikken over het algemeen over relatief weinig Europees geld voor inrichting (per hectare natuurgebied). Vooral voor Bulgarije, Slovenië, Estland en Hongarije lijkt dit een probleem, omdat in deze lidstaten ook relatief weinig geld beschikbaar is voor het beheer van natuurgebieden, terwijl ze wel de zorg moeten dragen voor een relatief groot oppervlak natuurgebied. Het is aannemelijk dat in deze lidstaten de (financiële) bescherming tegen veranderingen in het landgebruik niet erg groot is.

Figuur 4.6 De financiële middelen uit ELFPO per lidstaat (NUTS 2-niveau).

Figuur 4.7 De financiële middelen uit LIFE per lidstaat.

4.5 Conclusies

Uit het voorgaande kunnen we concluderen dat de relatie tussen financiële middelen vanuit Europa en bescherming tegen ongewenste veranderingen in landgebruik niet éénduidig is. De Europese fondsen worden voor een veelheid aan doelen en activiteiten ingezet, sommigen zijn direct gericht op de bescherming van gebieden, anderen via een omweg. Maar zelfs al worden fondsen direct ingezet voor inrichting en/of beheer van natuurgebieden, dan nog kan niet met zekerheid gesteld worden dat een dergelijk gebied beschermd is tegen veranderingen in landgebruik. Krachten als de wereldmarkt en veranderende grondprijzen kunnen erg sterk zijn en de invloed van natuurbeschermingssubsidies te niet doen.

Uit de analyse van het EU-budget blijkt dat minder dan 5% beschikbaar is voor natuurbescherming. Het Europees Landbouw Fonds voor Plattelands Ontwikkeling is de financieringsbron met het grootste budget. Dit zijn structurele bijdragen, maar in welke mate de regelingen die onder dit fonds vallen, gericht zijn op natuurbescherming is niet met zekerheid vast te stellen. Echter het Financieel Instrument voor het Leefmilieu (LIFE) is wel (gedeeltelijk) direct gericht op de bescherming van gebieden. Het betreft eenmalige projectgebonden subsidies voor de inrichting van natuurgebieden. Het beschikbare budget voor LIFE is echter zeer beperkt.

Wanneer de beschikbare financiële middelen vanuit Brussel per lidstaat worden bekeken (tabel 4.7) blijkt Frankrijk de grootste ontvanger te zijn van financiële steun voor bescherming, maar als er gecorrigeerd wordt voor verschillen in BNP dan is Polen de grootste ontvanger. Malta ontvangt per hectare (beschermd gebied) het hoogste bedrag (tabel 4.7).

De lidstaten van Noordwest-Europa ontvangen relatief weinig budget voor bescherming vanuit ELFPO, maar ze hebben relatief ook een gering oppervlak natuurgebied. Daar tegenover staan de Benelux en Denemarken, die relatief veel uit het LIFE-programma ontvangen en dus geld dat is bestemd voor de inrichting van natuurgebieden (zie figuren 4.4 en 4.5) Men kan verwachten dat in deze landen de natuurgebieden goed beschermd zijn tegen veranderingen in landgebruik.

Overigens is de steun vanuit het LIFE-programma voor de meeste lidstaten zeer gering vergeleken bij de middelen uit ELFPO. Dit geldt zeker voor een aantal nieuwe lidstaten in zuidoost Europa, die bovendien maar weinig financiële middelen uit ELFPO-regelingen ontvangen, maar wel de zorg hebben voor een relatief groot areaal natuurgebied. Het is dan ook te verwachten dat daar de bescherming tegen ongewenste veranderingen in landgebruik, op basis van de beschikbare Europese financiën, niet groot zal zijn.

De berekende bedragen voor steun per hectare Europese natuur zijn vergeleken met de financiële steun per hectare landbouwgrond, die beschikbaar is vanuit het Europees garantiefonds voor de Landbouw. Hieruit blijkt dat de financiële steun uit Europa voor natuurgebieden (hectare/jaar) erg laag is vergeleken met die voor landbouw. Dit is een aanwijzing dat, onder de geformuleerde aanname, de bescherming door financiële middelen tegen ongewenste veranderingen in landgebruik ook beperkt zal zijn.

De uitspraken in dit hoofdstuk over de invloed van financiële middelen uit Europa om ongewenste veranderingen in landgebruik tegen te gaan, zijn gebaseerd op aannames en deskundigen oordeel. Om daadwerkelijk te analyseren of er een relatie bestaat tussen de hoogte van het bedrag dat beschikbaar is voor bescherming en de kans op ongewenste veranderingen in landgebruik, is een model studie nodig. Echter, een dergelijke studie valt buiten het bereik van het project waarover hier wordt gerapporteerd.

Daarnaast is de financiering van gebieden niet los te koppelen van de beschermingsstatus en beschermingsregimes die voor de gebieden gelden. Een overzicht van deze informatie op Europees niveau is dringend gewenst (zie ook Kruk *et al.*, 2009 en van Apeldoorn *et al.*, 2009).

Tabel 4.7 De toegekende budgetten uit ELFPO en LIFE en beide fondsen gesommeerd voor de lidstaten (absolute bedragen, absolute bedragen gecorrigeerd voor verschillen in BNP en bedragen per hectare)

N2000 financiering (RDP programma periode 2007 – 2013, LIFE periode 2000 – 2009)									
Lidstaat	ELFPO			LIFE			ELFPO + LIFE		
	totaal bedrag (mln €)	totaal bedrag (corr.) (mln €)	corr. bedrag / ha (€)	totaal bedrag (mln €)	totaal bedrag (corr.) (mln €)	corr. bedrag / ha (€)	totaal bedrag (mln €)	totaal bedrag (corr.) (mln €)	corr. bedrag / ha (€)
Malta	15	22	5587	1	1	335	16	23	5922
Cyprus	52	59	583	3	3	28	55	62	611
Denemarken	51	37	69	47	34	64	98	71	133
Nederland	60	57	159	49	46	129	109	103	288
Estland	110	174	175	6	10	10	116	184	185
Luxemburg	117	103	2275	6	6	123	123	109	2398
Belgie	69	64	166	80	74	191	149	138	357
Letland	185	328	460	17	30	42	202	358	502
Litouwen	377	700	957	9	16	22	386	716	979
Bulgarije	388	1,022	319	2	5	2	390	1027	321
Slovenie	381	511	711	10	14	19	391	525	730
Hongarije	494	831	422	21	35	18	515	866	440
Griekenland	636	739	287	19	22	9	655	761	296
Zweden	654	544	96	22	18	3	676	562	99
Slovakije	761	1,381	978	7	14	10	768	1395	988
Tsjechie	891	1,475	1406	2	3	2	893	1478	1408
Portugal	1,027	1,262	645	19	24	12	1046	1286	657
Roemenie	1,207	2,416	768	10	20	6	1217	2436	774
VK	1,252	1,112	608	56	50	27	1308	1162	635
Ierland	1,332	1,112	2477	14	12	26	1346	1124	2503
Spanje	1,741	1,920	142	106	117	9	1847	2037	151
Italie	1,906	1,856	319	25	24	4	1931	1880	323
Duitsland	2,071	2,010	414	78	76	16	2149	2086	430
Oostenrijk	2,373	2,243	1826	35	33	27	2408	2276	1853
Polen	2,980	5,164	1003	9	16	3	2989	5180	1006
Finland	2,997	2,565	522	38	32	7	3035	2597	529
Frankrijk	3,739	3,382	491	48	44	6	3787	3426	497
Gemiddelde	1,032	1,226	884	27	29	43	1,059	1,254	926

5 Bescherming, financiering en veranderend landgebruik

5.1 Wettelijke bescherming, financiering en veranderend landgebruik

Het project heeft als doel na te gaan in welke mate de wettelijke bescherming in combinatie met de financiële middelen de Natura 2000-gebieden beschermen tegen veranderingen in landgebruik, die de gestelde doelen en aanwezige biodiversiteit nadelig kunnen beïnvloeden (zie hoofdstuk 1). Hierbij wordt aangenomen dat meer geld om een gebied te beschermen het minder waarschijnlijk maakt dat het landgebruik verandert op een wijze die de gestelde beschermingsdoelen op een negatieve wijze beïnvloedt (MCNeely, 1994). Deze veronderstelling kan met de beschikbare informatie echter niet worden bevestigd of ontkracht. Dit heeft met een aantal inhoudelijke en technische zaken te maken, die hierna worden besproken.

Beschermingsstatus en beschermingsregime

De wettelijke bescherming van gebieden is besproken in hoofdstuk 3, waarbij de nadruk ligt op bescherming volgens de IUCN-categorieën en de Natura 2000-status. Een belangrijke conclusie in dit hoofdstuk is dat tussen de lidstaten grote verschillen bestaan in het aantal soorten beschermingsstatus waaronder beschermde gebieden kunnen vallen en dat in de meeste gevallen onbekend is welk beschermingsregime bij een bepaalde status hoort. Aangenomen mag echter worden dat de beschermingsregimes zullen overlappen.

Een indeling van beschermde gebieden naar status en beschermingsregime ontbreekt dus. De indeling door de IUCN van beschermde gebieden naar 'natuurlijkheid', beheer en gebruik is het meest bruikbaar. Ze geeft enig inzicht in de mate waarin menselijk medegebruik van de beschermde gebieden is toegestaan.

De bescherming als Natura 2000-gebied laat ook grote verschillen zien tussen de lidstaten wat betreft het bijbehorende beschermingsregime. Dit hangt grotendeels samen met het feit dat veel van deze gebieden al een bescherming kenden op basis van verschillende sectorale wetgeving. Aanpassing van deze wetgeving aan de Vogel- en Habitatrichtlijnen heeft weliswaar plaatsgevonden, maar onduidelijk is of de nieuwe nationale wetgeving ook 'Habitatrichtlijn proof' is (Van Apeldoorn *et al.*, 2009). Inbreukprocedures voor het Europese Hof van Justitie illustreren dat dit niet altijd het geval is.

Wat betreft veranderingen in landgebruik is vooral artikel 6.2 van de Habitatrichtlijn belangrijk (lidstaten nemen preventieve maatregelen tegen menselijke activiteiten die de kwaliteit van de beschermde gebieden nadelig kunnen beïnvloeden). In een groot aantal lidstaten is onduidelijk welke maatregelen en instrumenten worden gebruikt om aan dit artikel uitvoering te geven. Veel landen maken gebruik van lijsten met verboden of vergunningplichtige activiteiten, maar ook daarin bestaan grote verschillen (aard van de activiteiten, activiteiten binnen en buiten een beschermd gebied, bestaande of toekomstige activiteiten).

Financiering

De Europese fondsen, die beschikbaar zijn voor de bescherming van gebieden en het Natura 2000-netwerk in het bijzonder, zijn in de paragrafen 4.1 en 4.2 besproken. Deze fondsen

kunnen slechts gedeeltelijk aan afzonderlijke beschermde gebieden worden toegerekend. Voor het LIFE-fonds kan dit wel, maar het is alleen relevant voor de Natura 2000-gebieden. Voor de middelen van het ELFPO-fonds kan dit niet. Ook voor dit fonds is voorlopig alleen een koppeling mogelijk met afzonderlijke gebieden in het Natura 2000-netwerk. Voor de relatie tussen financiering en bescherming is aangenomen dat meer Europese middelen voor een gebied tot een betere bescherming leiden.

5.2 Wettelijke bescherming en financiering gecombineerd: de beslisboom

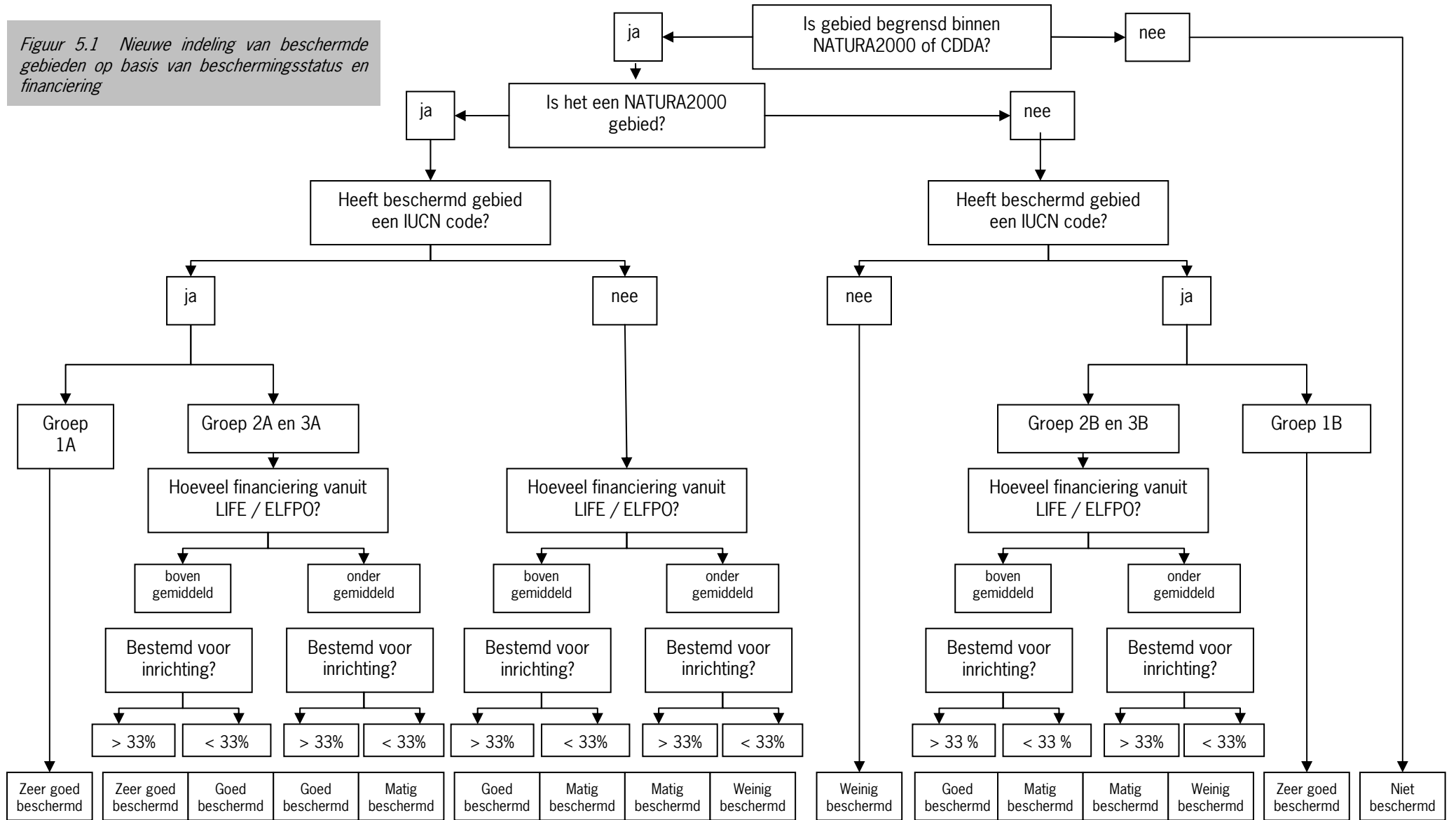
Zoals uit de voorgaande hoofdstukken blijkt, beïnvloeden zowel de wettelijke beschermingsstatus en het bijbehorende beschermingsregime als de financiële middelen de beschermde gebieden tegen ongewenste veranderingen in het landgebruik. Hoewel niet goed bekend is (er zijn geen overzichten) in welke mate elke groep van instrumenten de bescherming positief beïnvloedt op dit punt, wordt hier toch een poging gedaan beide te combineren, om uiteindelijk uitspraken te kunnen doen over de bescherming tegen deze veranderingen. Daarvoor is een indeling of 'beslisboom' opgesteld (figuur 5.1). Voor het opstellen van deze beslisboom is een relatie gelegd tussen de bescherming van Natura 2000- en niet Natura 2000-gebieden (Natura 2000-bestand en CDDA-bestand met behulp van de IUCN-categorieën zie tabel 3.3) en de financiële middelen. Voor een willekeurig gebied in Europa kan aan de hand van de beslisboom en met behulp van de beschikbare databases de bescherming tegen veranderingen in landgebruik worden geschat. De beslisboom wordt hierna toegelicht (bovenaan beginnend). Nadrukkelijk wordt hier nog gewezen op het voorlopige karakter van de indeling.

Bij het construeren van de beslisboom is aangenomen dat wanneer een gebied de meest strenge (wettelijke) beschermingsstatus heeft (groep IA & IB volgens de IUCN-indeling, zie tabel 3.3), deze bepalend is wat betreft het voorkomen of tegengaan van veranderingen in landgebruik en dat de (hoogte van) financiering daarop niet van invloed is. Bij een lagere beschermingsstatus speelt de omvang van de beschikbare financiële middelen wel een rol. Niet alleen de hoogte van subsidiebedragen is van belang, maar ook voor welk doel de middelen ingezet worden. Het onderscheid (waar mogelijk) tussen middelen voor beheer of inrichting berust op de veronderstelling dat de inrichting van een gebied andere functies sterker beïnvloedt (tegen gaat) dan het beheer en dus ook een betere bescherming biedt tegen ongewenste veranderingen (zie ook hoofdstuk 4). Daarnaast wordt aangenomen dat wanneer meer dan 1/3 van de middelen ingezet wordt voor de inrichting, de bescherming tegen ongewenste veranderingen beter is geregeld dan wanneer dit minder is dan 1/3.

Op basis van de beschrijving van de programma's LIFE en ELFPO, de bijbehorende regelingen en maatregelen zijn de volgende maatregelen geïdentificeerd als bestemd voor inrichting: alle middelen onder LIFE, de maatregelen 213 (N2000 & KRW), 221, 222, 223 (regelingen voor bosaanleg), 224 (N2000 voor bossen) binnen ELFPO (zie bijlage 1 als voorbeeld voor enkele landen).

Op grond van de beslisboom ontstaan vijf groepen van gebieden, waarvan aannemelijk is dat ze verschillen in de mate waarin landgebruik gemakkelijk kan veranderen. De groep met een zeer goede bescherming laat dergelijke veranderingen niet toe. In de overige groepen is dit wel mogelijk, maar is aangenomen dat de mate waarin afhankelijk is van de beschikbare middelen.

Figuur 5.1 Nieuwe indeling van beschermde gebieden op basis van beschermingsstatus en financiering

De vijf groepen in de 'beslisboom' kunnen in combinatie met de financiering worden ingedeeld in drie groepen goed, gemiddeld en minimaal beschermd. Hierbij is voor de financiering een gemiddelde gehanteerd met een range van 100 – 1000 euro/ha. Dit is gebaseerd op werkelijk uitgekeerde bedragen die variëren tussen >1000 euro/ha (veel), 100 – 1000 euro/ha (gemiddeld; opgesplitst in 100-200 en 200-1000 euro/ha) en 100< euro/ha (weinig). Hierdoor ontstaan zes combinaties van bescherming en financiering, die in bijlage 6 zijn weergegeven.

Uit bijlage 6 blijkt dat volgens de nieuwe indeling op basis van de 'beslisboom' de gebieden met een zeer goede bescherming verspreid voorkomen over Europa, maar vooral in Zweden, Finland, de Baltische staten, Roemenië, Slowakije, Spanje, Italië en Griekenland. Ze ontbreken geheel of bijna geheel in de West-Europese landen (maar zie België) en Polen. De volgens de IUCN-indeling iets minder beschermde gebieden die wel een hoge financiële bijdrage (> 1000 euro) kennen, komen voor in Tsjechië, Oostenrijk, Ierland, Wales en in delen van Frankrijk en Duitsland. Dezelfde categorie (minder) beschermde gebieden in combinatie met een gemiddelde (100- 1000 euro) bijdrage beslaat het grootste oppervlak van beschermde gebieden in Europa. Opvallend is echter ook het relatief grote oppervlak van weinig beschermde gebieden met een geringe financiële bijdrage in enkele lidstaten zoals Spanje, Polen en op Corsica.

De in bijlage 6 opgenomen figuur is gebaseerd op de 'beslisboom' en berust daarmee op enkele eerder genoemde aannames en verder deskundigen oordeel en dient vooral als visualisering van de exercitie om data betreffende beschermingsstatus en financieringsregime aan elkaar te koppelen. Dit betekent dat bij toepassing van de nieuwe indeling in modelstudies, de 'beslisboom' eerst empirisch getoetst moet worden, om er zeker van te zijn dat geen onjuiste aannames zijn gedaan.

5.3 Toepassing in Eururalis

In het project Eururalis wordt op basis van sociaal-economische scenario's verkend hoe de toekomst van het Europese platteland eruit zou kunnen zien. De invloed van autonome, mondiale processen als macro-economische groei en demografische ontwikkelingen worden via een modellenketen geprojecteerd op lokaal niveau. Afhankelijk van de keuze voor een bepaald toekomstscenario en de bijbehorende strategische beleidsopties, zoals aanpassingen aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de inzet van biobrandstoffen, verandert het rurale landgebruik en kan de impact daarvan op indicatoren voor duurzaamheid gemeten worden.

In Eururalis wordt het model CLUE ingezet om veranderingen in landgebruik te modelleren. De veranderingen hangen samen met veranderingen in de vraag naar verschillende vormen van landgebruik (zoals berekend in het model LEITAP-IMAGE) en door veranderingen in beleid. CLUE is een ruimtelijk expliciet model, gebaseerd op een grid van 1 bij 1 km over heel Europa. In CLUE worden veranderingen in landgebruikstypen gemodelleerd, zoals bos, (geïrrigeerde) akker, grasland, tuinbouw, semi-natuurlijk land, stad en overige natuurlijke types (bijv. duinen, heide, etc.). Deze veranderingen in vraag en beleid zijn onderdeel van scenario's, zoals weergegeven in tabel 5.1.

Voor CLUE als ruimtelijk model is het ruimtelijk beleid van belang, waarvan Natura 2000 en de Less Favourable Areas (LFA) goede Europese voorbeelden zijn. In CLUE wordt dit ruimtelijk beleid op twee manieren meegenomen:

1. Het aanpassen van de waarschijnlijkheden op een bepaald landgebruik (bijv. als grasland binnen een Natura 2000-gebied ligt, dan is het waarschijnlijker dat het grasland blijft). Deze waarschijnlijkheid wordt per gridcel en per landgebruikstype berekend op basis van allerlei gegevens van de gridcel (bijv. klimaat, bodem, nabijheid van wegen, bevolkingsdichtheid) en heeft een waarde tussen 0 en 1. De waarde 0 geeft aan dat het onwaarschijnlijk is dat de gridcel het landgebruikstype blijft behouden, en de waarde 1 geeft aan dat het zeer waarschijnlijk is dat in de gridcel het landgebruikstype aanwezig blijft.
2. Het aanpassen van de conversies tussen landgebruikstype (bijv. als bos binnen EEN Natura 2000-gebied ligt, dan mag het nooit overgaan naar een ander gebruikstype).

Het ruimtelijk afbakenen van gebieden voor een bepaald landgebruikstype is een noodzakelijke stap in het opzetten van scenario's en het doorrekenen van scenario's met behulp van CLUE. De kwaliteit van deze afbakening heeft een sterke invloed op de uitkomsten van het model. Momenteel is deze afbakening gedaan op basis van de aanwijzing als Natura 2000-gebied. Het aanwijzen van een gebied op zich betekent niet altijd dat daarmee de bescherming goed is geregeld (zie hoofdstukken 3, 4, 5.1 en 5.2).

De uitkomsten en kaarten gemaakt met de beslisboom in dit hoofdstuk 5 in combinatie met de opmerkingen in par. 5.1 en par. 5.2 helpen om de afbakening van de gebieden te verfijnen, te differentiëren en uit te breiden. Dit is mogelijk door:

- een betere inschatting te maken welke gebieden beschermd worden door middel van de status als Natura 2000- of natuurgebied, en welke wel in naam beschermd zijn, maar niet daadwerkelijk;
- in de regels voor wel en niet toegestane veranderingen in landgebruik een onderscheid te maken tussen de goed-matig-weinig beschermde gebieden (zie tabel 5.2);
- nieuwe gegevens in te brengen die verder gaan dan alleen de Natura 2000-gebieden.

Een voorbeeld van het gebruik van de modeluitkomsten betreft scenario's die gericht zijn op de bescherming van maatschappelijke waardevolle gebieden (bijv. als onderdeel van een analyse van de Houtskoolschets Gemeenschappelijk Landbouw Beleid van het Ministerie van LNV). In een dergelijk scenario hebben gebieden met een weinig beschermde status een kans van slechts 0,05 (5%) om omgezet te worden van akkerbouw naar grasland met een ecologische waarde, terwijl gebieden met een hoge beschermingsstatus een hogere kans van 0,20 (20%) hebben om omgezet te worden van akkerbouw naar zowel grasland met een ecologische waarde als semi-natuurlijke gebieden. Dit kan vergeleken worden met een scenario waarin geen enkel gebied beschermd is. De vergelijking van de modelresultaten kan aantonen of er meer of minder verandering plaatsvindt binnen de beschermde gebieden. Dit geeft een indicatie van de effectiviteit van de bescherming.

Tabel 5.1 Regels voor veranderingen in landgebruik (scenario's) in beschermde gebieden zoals toegepast in CLUE- scenario's.

Verandering landgebruik in beschermd gebied	Scenario	
	A1 (Global economy)	B2 (Regional markets)
Toegestaan	Urbanisatie, land verlaten	Land verlaten
Niet toegestaan	Ontginning t.b.v. landbouw	Ieder andere verandering in bos, natuur, landbouw

Tabel 5.2 Verfijnde regels voor veranderingen in landgebruik (scenario's) in beschermde gebieden te gebruiken in CLUE- scenario's (afgeleid van de informatie in dit rapport).

Beschermings status	Verandering landgebruik in beschermd gebied	Scenario	
		A1 (Global economy)	B2 (Regional markets)
ZEER GOED	toegestaan	niets	niets
	niet toegestaan	elke verandering	elke verandering
GOED	toegestaan	p.m.	p.m.
	niet toegestaan	p.m.	p.m.
MATIG	toegestaan	p.m.	p.m.
	niet toegestaan	p.m.	p.m.
WEINIG	toegestaan	p.m.	p.m.
	niet toegestaan	p.m.	p.m.
NIET	toegestaan	Elke verandering	Elke verandering
	niet toegestaan	niets	niets

Literatuur

- Backes, CH. W., A.A. Freriks & A.G.A. Nijmeijer, 2006. Article 6 Habitats Directive- A comparative law study on the implementation of art.6 Habitats Directive in some Member States. Centrum voor Omgevingsrecht en Beleid/NILOS. Utrecht.
- Birdlife International, 2009. Financing Natura 2000: assessment of funding needs and availability of funding from EU funds. Birdlife International, UK.
- Brunner, A.G., R. E. Gullison & A. Balmford, 2004. Financial costs and shortfalls of managing and expanding protected-areas systems in developing countries. *Bioscience* 54(12): 1119-1126.
- Dudley, N. (ed.), 2008. Guidelines for applying protected area management categories. IUCN Gland, Switzerland.
- European Commission, 2008. Rural development in the European Union, statistical and economic information. Directorate-General for Agriculture and Rural development. Report 2008. Brussels.
- European Environment Agency, 2005. Definition of the common database on designated areas (CDDA). EEA, Copenhagen.
- European Environment Agency, 2009. Progress towards the European 2010 biodiversity target-indicator fact sheets. EEA Technical report 5/2009. EEA, Copenhagen.
- European Environment Agency, 2009. Territorial cohesion. Analysis of environmental aspects of the EU Cohesion Policy in selected countries. EEA Technical report 10/2009. EEA, Copenhagen.
- IEEP, 2007. Financiering van Natura 2000: een handboek. WWF, Duitsland.
- IEEP / WWF, 2009. Biodiversity and the EU budget. Making the case for conserving biodiversity in the context of the EU budget review. IEEP London.
- Jong, J.J. de, I.M. Bouwma & M.N. van Wijk, 2007. Beheerskosten van Natura 2000-gebieden. WOt-werkdocument 56. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Kettunen, M., D. Baldock, C. Adelle, T. Cooper, M. Farmer, K. Hart & P. Torkler, 2009. Biodiversity & the EU budget. World Wide Fund for Nature, Brussels.
- Kruk, R.W., G. De Blust, R.C. Van Apeldoorn, I.M. Bouwma & A.R.J. Sier, 2009. Information and communication on the designation and management of Natura 2000 sites. Organizing the management in 27 EU Member States. Main report 2. EC publications, Brussels.
- Leneman, H., M-J. Bogaardt & P. Roza, 2009. Funds and costs of Natura 2000 in the Netherlands. LEI report 2009-073. LEI-Wageningen UR, Wageningen.

- LNV, 2006. 15 jaar LIFE-Natuur in Nederland. Europese participatie in natuurherstelprojecten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- MCNeely, J.A., 1994. Protected areas for the 21st century: working to provide benefits to society. *Biodiversity and conservation*, vol 3(5): 390- 405.
- Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes, 2008. Tussen de bomen het geld zien. Programma beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick scan). WOt-werkdocument 84, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Van Apeldoorn, R.C., R.W. Kruk, I.M. Bouwma, F. Ferranti, G. De Blust & A.R.J. Sier, 2009. Information and communication on the designation and management of Natura 2000 sites. The designation in 27 EU Member States. Main report 1. EC publications, Brussels.
- Vassen, F., 2007 European Community: LIFE ("L'Instrument Financier pour l'Environnement"/ the financing instrument for the environment). Notitie voor DG Environment, Brussels.

Bijlage 1 ELFPO/RDP Begroting voor enkele lidstaten

ELFPO/RDP begroting voor de periode 2007-2013 (extract)

Belgium

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	0	0	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	18 047 208	36 094 416	0
	213	Natura 2000 payments and payments linked to Directive 2000/60/EC	4 306 531	8 613 062	0
	214	Agri-environment payments	123 539 899	247 079 798	0
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	280 032	560 064	0
	221	First afforestation of agricultural land	1 357 104	2 714 208	0
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	0	0	0
	223	First afforestation of non-agricultural land	0	0	0
	224	Natura 2000 payments	0	0	0
	225	Forest-environment payments	0	0	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	0	0	0
	227	Non-productive investments	2 656 403	5 312 806	0
Total Axis 2			150 187 177	300 374 354	0

Bulgaria

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	191 238 951	233 218 233	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	31 873 159	38 869 708	0
	213	Natura 2000 payments and paym. linked to Directive 2000/60/EC	0	0	0
	214	Agri-environment payments	356 979 375	435 340 701	0
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	0	0	0
	221	First afforestation of agricultural land	0	0	0
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	0	0	0
	223	First afforestation of non-agricultural land	33 148 085	40 424 494	7 133 734
	224	Natura 2000 payments	0	0	0
	225	Forest-environment payments	0	0	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	24 223 600	29 540 976	0
	227	Non-productive investments	0	0	0
Total Axis 2			637 483 170	777 394 110	7 133 734

Czech Republic

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	309 769 513	387 817 707	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	255 427 013	319 783 304	0
	213	Natura 2000 payments and paym. linked to Directive 2000/60/EC	47 692 289	59 708 608	0
	214	Agri-environment payments	841 010 685	1 052 908 132	0
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	0	0	0
	221	First afforestation of agricultural land	48 776 239	61 066 689	0
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	0	0	0
	223	First afforestation of non-agricultural land	0	0	0
	224	Natura 2000 payments	9 790 792	12 257 638	0
	225	Forest-environment payments	10 588 795	13 258 702	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	28 558 198	35 753 596	0
	227	Non-productive investments	2 545 998	3 187 474	0
Total Axis 2			1 554 159 507	1 945 738 850	0

Denmark

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	0	0	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	4 769 323	8 671 496	0
	213	Natura 2000 payments and paym. linked to Directive 2000/60/EC	0	0	0
	214	Agri-environment payments	204 682 802	372 150 549	0
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	17 060 379	31 073 416	16 627 445
	221	First afforestation of agricultural land	36 333 170	66 060 309	26 603 912
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	0	0	0
	223	First afforestation of non-agricultural land	0	0	0
	224	Natura 2000 payments	0	0	0
	225	Forest-environment payments	2 530 000	4 600 000	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	3 691 888	6 712 484	0
	227	Non-productive investments	12 571 376	22 857 047	0
Total Axis 2			281 668 916	512 125 302	43 231 357

Netherlands

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	0	0	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	17 680 000	35 320 000	0
	213	Natura 2000 payments and paym. linked to Directive 2000/60/EC	0	0	0
	214	Agri-environment payments	108 590 000	217 180 000	0
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	8 970 000	17 940 000	0
	221	First afforestation of agricultural land	9 490 000	18 980 000	5 600 000
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	0	0	0
	223	First afforestation of non-agricultural land	0	0	0
	224	Natura 2000 payments	0	0	0
	225	Forest-environment payments	0	0	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	0	0	0
	227	Non-productive investments	0	0	0
Total Axis 2			144 710 000	289 420 000	5 600 000

Portugal

2	211	Natural handicap payments to farmers in mountain areas	562 830 753	689 727 511	0
	212	Payments to farmers in areas with h., other than mountain a	129 287 007	155 646 050	0
	213	Natura 2000 payments and paym. linked to Directive 2000/60/EC	1 000 000	1 176 471	0
	214	Agri-environment payments	407 537 624	497 323 027	11 779 070
	215	Animal welfare payments	0	0	0
	216	Non-productive investments	7 425 000	8 909 574	0
	221	First afforestation of agricultural land	276 482 950	338 342 814	18 088 166
	222	First establishment of agroforestry systems on ...	5 783 841	7 089 824	4 648 118
	223	First afforestation of non-agricultural land	33 255 536	40 553 541	9 585 081
	224	Natura 2000 payments	1 042 500	1 226 471	0
	225	Forest-environment payments	11 680 625	14 322 844	0
	226	Restoring forestry potential and introducing prevention ...	119 312 795	146 076 624	50 335 940
	227	Non-productive investments	59 883 000	73 383 035	15 557 331
Total Axis 2			1 615 531 631	1 973 777 786	109 993 706

NATURA 2000 and agriculture

Contrary to a widely held belief in rural areas, the idea behind the Natura 2000 network is not to set up full nature reserves or freeze all human activity on the proposed sites. This would be both impossible and undesirable since the Natura 2000 network could eventually cover 12% of the EU's territory. Apart from a few exceptions (e.g. intact natural forests and underwater caves), Natura 2000 sites are and will be managed through productive activity. Without grain production, the great bustard (*Otis tarda*) would desert central Spain. Without humid hay- or grazing-meadows, the corncrake (*Crex crex*) would abandon the banks of the Loire. Without the guaranteed pastures of open wooded meadows, the hermit beetle (*Osmoderma eremita*) would disappear from southern Sweden.

At this stage, however, it is very difficult to quantify or characterise the agricultural and forestry land included in the Natura 2000 sites. Community legislation does not set a fixed percentage regarding these sites for each Member State. Their contribution on the network depends on the richness of their natural areas and traditions of management on sites of special interest. Moreover, several Member States lag behind in the selection and designation of sites under the Birds Directive or the Habitats Directive.

Based on the experience gained through agri-environmental measures, it is possible to imagine the future link between Natura 2000 and EU agriculture. By paying for services provided by farmers to society, this type of support helps to diversify agricultural income, particularly in animal-rearing areas and areas of diversified farming. It therefore contributes to managing potential Natura 2000 sites.

Several Member States and regions are now giving priority to Natura 2000 sites by co-financing agri-environmental measures. Demonstration projects co-financed under Life-Nature 3 have been used to determine the farming practices best suited to maintaining or even enhancing the natural value of sites in terms of the habitats or species that society wishes to protect.

Accordingly, farming and the protection of Natura 2000 sites have everything to gain from coexisting on the same land. The sites are farmed in a way that is better suited to the land and there is a continuous human presence which is often less costly than management by an external body. Farmers are remunerating for the environmental services they provide in a transparent way which their fellow citizens can understand. Regions of the Union with the greatest biodiversity are generally farmed the least intensively. They therefore receive preferential Community support. Related activities become more attractive, e.g. the direct sale of meats, cheeses or wines labeled as coming from Natura 2000 sites, the promotion of rural tourism linked to the discovery of nature, etc.

Bijlage 2 Database beschermde gebieden in de bestanden Natura 2000 en CDDA

Nr beschermd gebied	Naam	Oppervlakte	NATURA 2000 Ja/nee	CDDA Ja/nee	IUCN-categorie I-IV	LAND&NUTS-regio	NUTS 2-regio
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							

Bijlage 3 Database Financiën (oorspronkelijke data)

Land	Regio	Totaal bedrag ELFPO 2007-2013	Totaal bedrag LIFE
Austria		2,372,573,895	35,040,893
Belgium	Flanders	22,841,683	
	Wallonia	46,467,399	
Belgium total		69,309,082	79,518,987
Denmark		50,973,906	47,370,386
Finland		2,997,111,040	37,523,225
France	Île de France	92,412,693	
	Champagne-Ardenne	195,224,152	
	Picardie	206,079,551	
	...	...	
	...	...	
France total		3,738,683,786	48,126,014
Germany	Baden-Württemberg	252,870,406	
	Bavaria	479,689,712	
	Brandenburg + Berlin	214,667,972	
	...	...	
	...	...	
Germany total		2,071,293,546	78,390,716
Greece		635,582,911	18,999,999
Ireland		1,331,518,080	13,960,409
Italy	Piemonte	98,734,210	
	Valle d'Aosta	24,678,878	
	Liguria	14,522,430	
	...	...	
	...	...	
Italy total		1,905,928,152	24,835,520
Luxembourg		117,108,846	6,337,944
Netherlands		60,460,040	48,789,341
Portugal		1,027,399,927	19,471,286
Spain	Galicía	174,996,513	
	Principado de Asturias	78,077,412	
	Cantabria	21,356,358	
	...	...	
	...	...	
Spain total		1,740,625,256	105,605,757
Sweden		654,276,005	21,920,432

Land	Regio	Totaal bedrag ELFPO 2007-2013	Totaal bedrag LIFE
United Kingdom	England	755,819,958	
	Northern Ireland	87,833,297	
	Scotland	219,811,108	
	Wales	188,040,429	
UK total		1,251,504,792	55,982,605
Bulgaria		388,342,564	2,045,756
Cyprus		52,287,800	2,551,277
Czech Republic		891,026,692	1,564,395
Estonia		109,637,242	6,330,721
Hungary		494,416,833	20,673,324
Latvia		185,035,086	17,060,498
Lithuania		376,705,042	8,721,534
Malta		15,342,000	919,733
Poland		2,980,131,572	9,085,310
Romania		1,207,298,669	9,801,390
Slovak Republic		760,685,850	7,490,238
Slovenia		381,290,387	10,095,695
EU27 Totaal		27,866,548,999	738,213,385

Bijlage 4 Database financiën (afgeleide data)

Land/NUTS 2-regio	LIFE Gecorr. Bedragen totaal	LIFE Gecorr. Bedrag/ ha N2000	ELFPO Gecorr. Bedragen totaal	ELFPO Gecorr. Bedrag / ha N2000	% N2000	% CDDA	% N2K-CDDA
Austria	33,131,247	27	2,243,274,242	1826			
Belgium-Flanders			21,188,097	127	15%	23%	27%
Belgium-Wallonia			43,103,442	195	12%	7%	15%
Belgium	73,762,423	191	64,291,637	166	13%	1%	13%
Denmark	34,267,397	64	36,874,157	69	13%	4%	14%
Finland	32,114,555	7	2,565,101,663	530	29%	7%	34%
Île de France			83,592,209	875	11%	32%	33%
Champagne-Ardenne			176,591,037	565	13%	16%	21%
Picardie			186,409,932	2124	13%	45%	49%
Haute-Normandie			39,007,648	865	11%	42%	46%
Centre			214,336,676	313	26%	43%	50%
Basse-Normandie			154,153,287	1091	9%	32%	35%
Bourgogne			185,227,372	468	26%	28%	46%
Nord - Pas-de-Calais			80,582,767	2455	21%	52%	58%
Lorraine			94,121,817	567	21%	34%	40%
Alsace			78,721,060	560	8%	56%	58%
Franche-Comté			93,472,893	372	17%	52%	56%
Pays de la Loire			269,110,044	859	10%	43%	47%
Bretagne			214,820,048	2016	11%	38%	41%
Poitou-Charentes			296,273,824	921	12%	39%	42%
Aquitaine			186,621,988	425	9%	28%	31%
Midi-Pyrénées			191,930,048	502	11%	29%	33%
Limousin			51,498,131	514	14%	41%	46%
Rhône-Alpes			228,840,459	506	12%	3%	14%
Auvergne			141,781,348	374	22%	21%	27%
Languedoc-Roussillon			208,581,567	231	12%	13%	13%
Provence-Alpes-Côte d'Azur			206,165,785	204	27%	22%	29%
Corse			0	0	28%	11%	29%
France	43,532,585	6	3,381,841,912	492	20%	11%	23%
Baden-Württemberg			245,414,565	510	24%	7%	24%
Bavaria			465,546,139	584	33%	5%	33%
Brandenburg + Berlin			208,338,658	242	28%	3%	28%
Hamburg			12,012,225	1500	40%	14%	41%
Hessen			77,780,433	176	26%	5%	26%
Lower Saxony + Bremen			123,497,818	196	23%	4%	23%

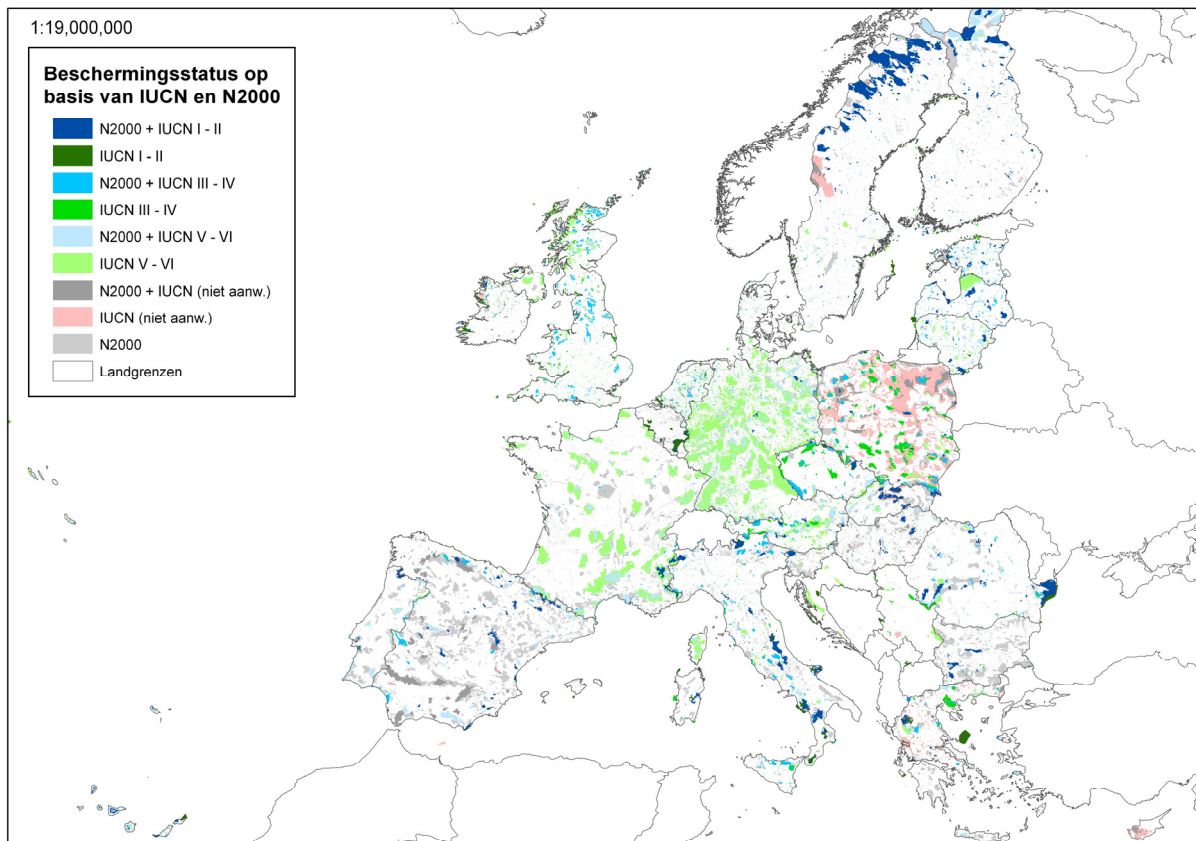
Land/NUTS 2-regio	LIFE Gecorr. Bedragen totaal	LIFE Gecorr. Bedrag/ ha N2000	ELFPO Gecorr. Bedragen totaal	ELFPO Gecorr. Bedrag / ha N2000	% N2000	% CDDA	% N2K-CDDA
Mecklenburg-Western Pomerania			132,909,603	230	30%	8%	31%
North Rhine-Westphalia			101,305,842	256	31%	8%	32%
Rhineland Palatinate			70,456,597	206	28%	8%	30%
Saarland			14,598,501	554	21%	5%	24%
Saxony			182,808,332	698	29%	19%	30%
Saxony-Anhalt			143,019,540	602	24%	7%	26%
Schleswig-Holstein			48,970,097	307	76%	1367%	1443%
Thuringia			183,563,708	998	3%	0%	3%
Germany	76,079,422	14	2,010,222,947	372	46%	46%	55%
Greece	22,099,219	9	739,257,177	287	27%	10%	27%
Ireland	11,663,868	25	1,112,478,194	2424	15%	10%	15%
Piemonte			96,165,559	265	8%	13%	19%
Valle d'Aosta			24,037,076	181	12%	5%	16%
Liguria			14,144,593	101	4%	3%	7%
Lombardia			110,971,506	298	4%	7%	9%
Prov. Aut. di Bolzano			45,958,919	307	17%	5%	20%
Prov. Aut. di Trento			26,126,864	151	8%	18%	23%
Veneto			85,477,643	207	12%	7%	19%
Friuli Venezia Giulia			23,002,014	155	3%	24%	24%
Emilia-Romagna			93,758,059	373	10%	28%	32%
Toscana			78,522,895	224	13%	2%	13%
Umbria			78,238,892	651	15%	10%	21%
Marche			43,665,674	313	9%	17%	23%
Lazio			51,107,025	132	4%	7%	9%
Abruzzo			36,689,972	91	14%	1%	15%
Molise			17,094,745	146	8%	8%	15%
Campania			204,850,457	524	10%	17%	21%
Puglia			139,205,928	355	6%	30%	31%
Basilicata			110,388,818	671	9%	18%	24%
Calabria			138,100,573	453	14%	27%	39%
Sicilia			273,347,298	583	32%	29%	48%
Sardegna			165,488,698	376	34%	33%	50%
Italy	24,189,420	4	1,856,345,163	319	13%	44%	46%
Luxembourg	5,572,688	123	102,968,895	2274	13%	15%	24%
Netherlands	45,675,207	119	56,600,986	147	20%	15%	29%
Portugal	23,919,388	12	1,262,103,444	644	21%	9%	22%
Galicia			193,068,815	542	6%	11%	13%
Principado de Asturias			86,140,746	304	13%	5%	14%
Cantabria			23,561,922	160	44%	25%	44%
País Vasco			21,257,082	145	26%	5%	27%
Comunidad Foral de Navarra			23,380,967	93	18%	9%	20%
La Rioja			18,221,535	109	15%	15%	17%
Aragón			91,574,559	68	25%	14%	25%

Land/NUTS 2-regio	LIFE Gecorr. Bedragen totaal	LIFE Gecorr. Bedrag/ ha N2000	ELFPO Gecorr. Bedragen totaal	ELFPO Gecorr. Bedrag / ha N2000	% N2000	% CDDA	% N2K-CDDA
Comunidad de Madrid			22,237,603	70	22%	5%	23%
Castilla y León			221,608,788	90	19%	7%	20%
Castilla-La Mancha			207,830,588	114	12%	5%	13%
Extremadura			176,417,969	141	14%	7%	18%
Cataluña			66,307,671	66	12%	5%	14%
Comunidad Valenciana			39,891,690	61	16%	10%	20%
Iles Balears			17,200,278	163	22%	11%	27%
Andalucía			619,886,204	243	39%	31%	40%
Región de Murcia			50,358,414	182	25%	1%	25%
Ciudad de Ceuta			7,171,194	11377	29%	24%	36%
Ciudad de Melilla			7,171,070	201763	20%	7%	22%
Canarias			27,096,133	79	25%	21%	27%
Spain	116,511,972	9	1,920,384,711	142	15%	12%	23%
Sweden	18,228,937	4	544,093,100	108	18%	11%	21%
England			671,633,819	864	18%	7%	23%
Northern Ireland			78,050,189	488	19%	10%	22%
Scotland			195,327,550	147	11%	15%	17%
Wales			167,095,544	1803	17%	0%	17%
United Kingdom	49,747,088	21	1,112,108,298	471	11%	19%	19%
Bulgaria	5,386,064	2	1,022,427,795	319	13%	25%	25%
Cyprus	2,865,709	28	58,732,015	583	10%	13%	18%
Czech Republic	2,590,421	2	1,475,416,297	1405	17%	41%	48%
Estonia	10,022,446	10	173,571,593	175	21%	6%	22%
Hungary	34,746,268	18	830,981,019	422	13%	8%	15%
Latvia	30,203,504	42	327,581,761	460	13%	13%	16%
Lithuania	16,199,608	22	699,701,907	957	35%	12%	38%
Malta	1,329,098	335	22,170,592	5587	29%	23%	36%
Poland	15,743,327	2	5,164,071,155	812	6%	10%	10%
Romania	19,614,612	6	2,416,054,727	768	7%	16%	17%
Slovak Republic	13,601,730	10	1,381,350,419	979	11%	28%	30%
Slovenia	13,540,528	19	511,393,547	710	6%	22%	27%
EU27 Totaal					7%	17%	18%

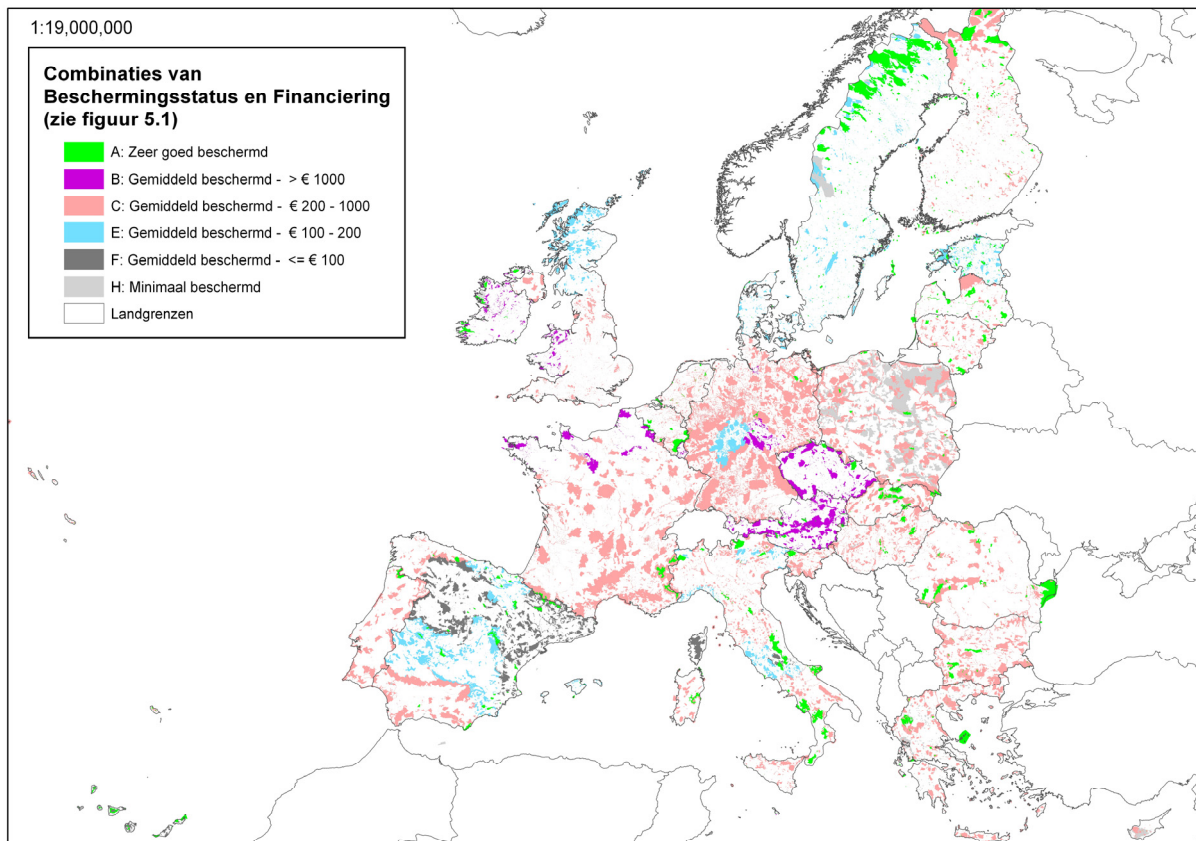

Bijlage 5 Beschermingsstatus op basis van IUCN en Natura 2000 (tabel 3.3)

Bijlage 6 Combinaties van Beschermingsstatus en Financiering (zie figuur 5.1)

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2007

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOT-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2007

- 47 *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof.* Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek; Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek
- 48 *Kruit, J. & I.E. Salverda.* Spiegeletje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere plannings-cultuur?
- 49 *Rijk, P.J., E.J. Bos & E.S. van Leeuwen.* Nieuwe activiteiten in het landelijk gebied. Een verkennende studie naar natuur en landschap als vestigingsfactor
- 50 *Ligthart, S.S.H.* Natuurbeleid met kwaliteit. Het Milieu- en Natuurplanbureau en natuurbeleids-evaluatie in de periode 1998-2006
- 51 *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP in 27 posters*
- 52 *Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke.* Sturen op niveau. Perversies tussen nationaal natuurbeleid en besluitvorming op gebiedsniveau.
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. National Capital Index vs 2.0
- 1 *Windig, J.J., M.G.P. van Veller & S.J. Hiemstra.*
- 3 Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Biodiversiteit Nederlandse landbouwhuisdieren en gewassen
53. *Melman, Th.C.P. & J.P.M. Willemen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Coverage protected areas.
- 4
53. *Weijden, W.J. van der, R. Leewis & P. Bol.*
- 6 Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Indicatoren voor het invasieproces van exotische organismen in Nederland
53. *Nijhof, B.S.J., C.C. Vos & A.J. van Strien.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Influence of climate change on biodiversity.
- 7a
53. *Moraal, L.G.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Effecten van klimaat-erandering op insectenplagen bij bomen.
- 7b
53. *Fey-Hofstede, F.E. & H.W.G. Meesters.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Exploration of the usefulness of the Marine Trophic Index (MTI) as an indicator for sustainability of marine fisheries in the Dutch part of the North Sea.
- 8
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Connectivity/fragmentation of ecosystems: spatial conditions for sustainable biodiversity
- 9
53. *Gaaff, A. & R.W. Verburg.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010' Government expenditure on land acquisition and nature development for the National Ecological Network (EHS) and expenditure for international biodiversity projects
- 11
53. *Elands, B.H.M. & C.S.A. van Koppen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Public awareness and participation
- 12
- 54 *Broekmeyer, M.E.A. & E.P.A.G. Schouwenberg & M.E. Sanders & R. Pouwels.* Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden. Wat stuurt het beheer?
- 55 *Bosch, F.J.P. van den.* Draagvlak voor het Natura 2000-gebiedenbeleid. Onder relevante betrokkenen op regionaal niveau
- 56 *Jong, J.J. & M.N. van Wijk, I.M. Bouwma.* Beheerskosten van Natura 2000-gebieden
- 57 *Pouwels, R. & M.J.S.M. Reijnen & M. van Adrichem & H. Kuipers.* Ruimtelijke condities voor VHR-soorten
- 58 Niet verschenen/ vervallen
- 59 *Schouwenberg, E.P.A.G.* Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000-gebieden
- 60 Niet verschenen/ vervallen
- 61 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-001 – ME-AVP
- 62 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 63 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 64 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-385 – MPB-functie
- 65 *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-394 – NPB-functie
- 66 *Brasser E.A., M.F. van de Kerkhof, A.M.E. Groot, L. Bos-Gorter, M.H. Borgstein, H. Leneman* Verslag van de Dialogen over Duurzame Landbouw in 2006
- 67 *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2007
- 68 *Nieuwenhuizen, W. & J. Roos Klein Lankhorst.* Landschap in Natuurbalans 2006; Landschap in verandering tussen 1990 en 2005; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006.
- 69 *Geelen, J. & H. Leneman.* Belangstelling, motieven en knelpunten van natuur aanleg door grondeigenaren. Uitkomsten van een marktonderzoek.
- 70 *Didderen, K., P.F.M. Verdonshot, M. Bleeker.* Basiskaart Natuur aquatisch. Deel 1: Beleidskaarten en prototype
- 71 *Boesten, J.J.T.I, A. Tiktak & R.C. van Leerdam.* Manual of PEARLNEQ v4
- 72 *GrashofBokdam, C.J., J. Frissel, H.A.M. Meeuwssen & M.J.S.M. Reijnen.* Aanpassing graadmeter natuurwaarde voor het agrarisch gebied
- 73 *Bosch, F.J.P. van den.* Functionele agrobiodiversiteit; Inventarisatie van nut, noodzaak en haalbaarheid van het ontwikkelen van een indicator voor het MNP
- 74 *Kistenkas, F.H. en M.E.A. Broekmeyer.* Natuur, landschap en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- 75 *Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg & P. Luttik.* Investeren in landschapskwaliteit; De toekomstige vraag naar landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen
- 76 *Vreke, J.* Evaluatie van natuurbeleidsprocessen
- 77 *Apeldoorn, R.C. van,* Working with biodiversity goals

- in European directives. A comparison of the implementation of the Birds and Habitats Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany
- 78 *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Onderdeel Planbureau functies Natuur en Milieu.
- 79 *Custers, M.H.G.* Betekenissen van Landschap in onderzoek voor het Milieu- en Natuurplanbureau; een bibliografisch overzicht
- 80 *Vreke, J., J.L.M. Donders, B.H.M. Elands, C.M. Goossen, F. Langers, R. de Niet & S. de Vries.* Natuur en landschap voor mensen Achtergronddocument bij Natuurbalans 2007
- 81 *Bakel, P.J.T. van, T. Kroon, J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, H.Th.L. Massop, D.J.J. Walvoort.* Reparatie Hydrologie voor STONE 2.1. Beschrijving reparatie-acties, analyse resultaten en beoordeling plausibiliteit.
- 2008**
- 82 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma.* Jurisprudentie-monitor natuur 2005-2007; Rechtsontwikkelingen Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur
- 83 *Berg, F. van den, P.I. Adriaanse, J. A. te Roller, V.C. Vulto & J.G. Groenwold.* SWASH Manual 2.1; User's Guide version 2
- 84 *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes.* Tussen de bomen het geld zien. Programma Beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick-scan)
- 85 *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet; versie 1.0
- 86 *Goossen, C.M., H.A.M. Meeuwssen, G.J. Franke & M.C. Kuyper.* Verkenning Europese versie van de website www.daarmoetikzijn.nl.
- 87 *Helming, J.F.M. & R.A.M. Schrijver.* Economische effecten van inzet van landbouwsubsidies voor milieu, natuur en landschap in Nederland; Achtergrond bij het MNP-rapport 'Opties voor Europese landbouwsubsidies
- 88 *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Programma 001/003/005
- 90 *Kramer, H.* Geografisch Informatiesysteem Bestaande Natuur; Beschrijving IBN1990t en pilot ontwikkeling BN2004
- 92 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-001 – Koepel
- 93 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 94 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 95 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-005 – M-AVP
- 96 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-006 – Natuurplanbureau functie
- 97 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-007 – Milieuplanbureau functie
- 98 *Wamelink, G.W.W.* Gevoeligheids- en onzekerheidsanalyse van SUMO
- 99 *Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, L.J. Mokveld & J.H. Wisman.* Ammoniakemissies uit de landbouw in Milieubalans 2006: uitgangspunten en berekeningen
- 100 *Kennismarkt 3 april 2008; Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP*
- 101 *Mansfeld, M.J.M. van & J.A. Klijn.* "Balansen op de weegschaal". Terugblik op acht jaar Natuurbalansen (1996-2005)
- 102 *Sollart, K.M. & J. Vreke.* Het faciliteren van natuur- en milieueducatie in het basisonderwijs; NME-ondersteuning in de provincies
- 103 *Berg, F. van den, A. Tiktak, J.G. Groenwold, D.W.G. van Kraalingen, A.M.A. van der Linden & J.J.T.I. Boesten,* Documentation update for GeoPEARL 3.3.3
- 104 *Wijk, M.N., van (redactie).* Aansturing en kosten van het natuurbeheer. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer
- 105 *Selnes, T. & P. van der Wielen.* Tot elkaar veroordeeld? Het belang van gebiedsprocessen voor de natuur
- 106 *Annual reports for 2007; Programme WOT-04*
- 107 *Pouwels, R. J.G.M. van der Gref, M.H.C. van Adrichem, H. Kuiper, R. Jochem & M.J.S.M. Reijnen.* LARCH Status A
- 108 *Wamelink, G.W.W.* Technical Documentation for SUMO2 v. 3.2.1,
- 109 *Wamelink, G.W.W., J.P. Mol-Dijkstra & G.J. Reinds.* Herprogrammeren van SUMO2. Verbetering in het kader van de modelkwaliteitsslag
- 110 *Salm, C. van der, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort.* Verkenning van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een metamodel voor de uitspoeling van stikstof uit landbouwgronden
- 111 *Dobben H.F. van & R.M.A. Wegman.* Relatie tussen bodem, atmosfeer en vegetatie in het Landelijk Meetnet Flora (LMF)
- 112 *Smits, M.J.W. & M.J. Bogaardt.* Kennis over de effecten van EU-beleid op natuur en landschap
- 113 *Maas, G.J. & H. van Reuler.* Boomkwekerij en aardkunde in Nederland,
- 114 *Lindeboom, H.J., R. Witbaard, O.G. Bos & H.W.G. Meesters.* Gebiedsbescherming Noordzee, habitattypen, instandhoudingdoelen en beheermaatregelen
- 115 *Leneman, H., J. Vader, L.H.G. Slangen, K.H.M. Bommel, N.B.P. Polman, M.W.M. van der Elst & C. Mijnders.* Groene diensten in Nationale Landschappen- Potenties bij een veranderende landbouw,
- 116 *Groeneveld, R.A. & D.P. Rudrum.* Habitat Allocation to Maximize Biodiversity, A technical description of the HAMBO model
- 117 *Kruit, J., M. Brinkhuijzen & H. van Blerck.* Ontwikkelen met kwaliteit. Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving
- 118 *Roos-Klein Lankhorst, J.* Beheers- en Ontwikkelingsplan 2007: Kennismodel Effecten Landschap Kwaliteit; Monitoring Schaal; BelevingsGIS
- 119 *Henkens, R.J.H.G.* Kwalitatieve analyse van knelpunten tussen Natura 2000-gebieden en waterrecreatie
- 120 *Verburg, R.W., I.M. Jorritsma & G.H.P. Dirckx.* Quick scan naar de processen bij het opstellen van beheerplannen van Natura 2000-gebieden. Een eerste verkenning bij provincies, Rijkswaterstaat en Dienst Landelijk Gebied
- 121 *Daamen, W.P.* Kaart van de oudste bossen in Nederland; Kansen op hot spots voor biodiversiteit

- 122 *Lange de, H.J., G.H.P. Arts & W.C.E.P. Verberk.* Verkenning CBD 2010-indicatoren zoetwater. Inventarisatie en uitwerking relevante indicatoren voor Nederland
- 123 *Vreke, J., N.Y. van der Wulp, J.L.M. Donders, C.M. Goossen, T.A. de Boer & R. Henkens.* Recreatief gebruik van water. Achtergronddocument Natuurbalans 2008
- 124 *Oenema, O. & J.W.H. van der Kolk.* Moet het eenvoudiger? Een essay over de complexiteit van het milieubeleid
- 125 *Oenema, O. & A. Tiktak.* Niets is zonder grond; Een essay over de manier waarop samenlevingen met hun grond omgaan
- 2009**
- 126 *Kamphorst, D.A.* Keuzes in het internationale biodiversiteitsbeleid; Verkenning van de beleids-theorie achter de internationale aspecten van het Beleidsprogramma Biodiversiteit (2008-2011)
- 127 *Dirkx, G.H.P. & F.J.P. van den Bosch.* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128 *Loeb, R. & P.F.M. Verdonschot.* Complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129 *Kruit, J. & P.M. Veer.* Herfotografie van landschappen; Landschapsfoto's van de 'Collectie de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van ontwikkelingen in het landschap in de periode 1976-2008
- 130 *Oenema, O., A. Smit & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Landelijk Gebied; werkwijze en eerste resultaten
- 131 *Agricola, H.J.A.J. van Strien, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, N.Y. van der Wulp, L.M.G. Groenemeijer, W.F. Lukey & R.J. van Til.* Achtergrond-document Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – NPB-functie
- 137 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – MPB-functie
- 138 *Jong de, J.J., J. van Os & R.A. Smidt.* Inventarisatie en beheerskosten van landschapselementen
- 139 *Dirkx, G.H.P., R.W. Verburg & P. van der Wielen.* Tegenkrachten Natuur. Korte verkenning van de weerstand tegen aankopen van landbouwgrond voor natuur
- 140 *Annual reports for 2008; Programme WOT-04*
- 141 *Vullings, L.A.E., C. Blok, G. Vonk, M. van Heusden, A. Huisman, J.M. van Linge, S. Keijzer, J. Oldengarm & J.D. Bulens.* Omgaan met digitale nationale beleidskaarten
- 142 *Vreke, J., A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk, M. Pleijte, P.H. Kersten & F.J.P. van den Bosch.* Maatlat Government – Governance
- 143 *Gerritsen, A.L., R.P. Kranendonk, J. Vreke, F.J.P. van den Bosch & M. Pleijte.* Verdrogingsbestrijding in het tijdperk van het Investeringsbudget Landelijk Gebied. Een verslag van casusonderzoek in de provincies Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland.
- 144 *Luesink, H.H., P.W. Blokland, M.W. Hoogeveen & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 2006 en 2007
- 145 *Bakker de, H.C.M. & C.S.A. van Koppen.* Draagvlakonderzoek in de steigers. Een voorstudie naar indicatoren om maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap te meten
- 146 *Goossen, C.M.,* Monitoring recreatiegedrag van Nederlanders in landelijke gebieden. Jaar 2006/2007
- 147 *Hoefs, R.M.A., J. van Os & T.J.A. Gies.* Kavelruil en Landschap. Een korte verkenning naar ruimtelijke effecten van kavelruil.
- 148 *Klok, T.L., R. Hille Ris Lambers, P. de Vries, J.E. Tamis & J.W.M. Wijsman.* Quick scan model instruments for marine biodiversity policy.
- 149 *Spruijt, J., P. Spoorenberg & R. Schreuder.* Milieueffectiviteit en kosten van maatregelen gewasbescherming.
- 150 *Ehlert, P.A.I. (rapporteur).* Advies Bemonstering bodem voor differentiatie van fosfaatgebruiksnormen.
- 151 *Wulp van der, N.Y.* Storende elementen in het landschap: welke, waar en voor wie? Bijlage bij WOT-paper 1 – Krassen op het landschap
- 152 *Oltmer, K., K.H.M. van Bommel, J. Clement, J.J. de Jong, D.P. Rudrum & E.P.A.G. Schouwenberg.* Kosten voor habitattypen in Natura 2000-gebieden. Toepassing van de methode Kosteneffectiviteit natuurbeleid.
- 153 *Adrichem van, M.H.C., F.G. Wortelboer & G.W.W. Wamelink.* MOVE. Model for terrestrial Vegetation. Version 4.0
- 154 *Wamelink, G.W.W., R.M. Winkler & F.G. Wortelboer.* User documentation MOVE4 v 1.0
- 155 *Gies de, T.J.A., L.J.J. Jeurissen, I. Staritsky & A. Bleeker.* Leefomgevingsindicatoren Landelijk gebied. Inventarisatie naar stand van zaken over geurhinder, lichthinder en fijn stof.
- 156 *Tamminga, S., A.W. Jongbloed, P. Bikker, L. Sebek, C. van Bruggen & O. Oenema.* Actualisatie excretiecijfers landbouwhuisdieren voor forfaits regeling Meststoffenwet
- 157 *Van der Salm, C., L. Boumans, G.B.M. Heuvelink & T.C. van Leeuwen.* Protocol voor validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE op meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid
- 158 *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer. Een vergelijking van Programma Beheer met de soorten en habitats van Natura 2000
- 159 *Gerritsen, A.L., D.A. Kamphorst, T.A. Selnes, M. van Veen, F.J.P. van den Bosch, L. van den Broek, M.E.A. Broekmeyer, J.L.M. Donders, R.J. Fontein, S. van Tol, G.W.W. Wamelink & P. van der Wielen.* Dilemma's en barrières in de praktijk van het natuur- en landschapsbeleid; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009.
- 160 *Fontein R.J., T.A. de Boer, B. Breman, C.M. Goossen, R.J.H.G. Henkens, J. Luttik & S. de Vries.* Relatie recreatie en natuur; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 161 *Deneer, J.W. & R. Kruijne. (2010).* Atmosferische depositie van gewasbeschermingsmiddelen. Een verkenning van de literatuur verschenen na 2003.
- 162 *Verburg, R.W., M.E. Sanders, G.H.P. Dirkx, B. de Knegt & J.W. Kuhlman.* Natuur, landschap en

- landelijk gebied. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009.
- 163** *Doorn van, A.M. & M.P.C.P. Paulissen.* Natuurgericht milieubeleid voor Natura 2000-gebieden in Europees perspectief: een verkenning.
- 164** *Smidt, R.A., J. van Os & I. Staritsky.* Samenstellen van landelijke kaarten met landschapselementen, grondeigendom en beheer. Technisch achtergronddocument bij de opgeleverde bestanden.
- 165** *Pouwels, R., R.P.B. Foppen, M.F. Wallis de Vries, R. Jochem, M.J.S.M. Reijnen & A. van Kleunen,* Verkenning LARCH: omgaan met kwaliteit binnen ecologische netwerken.
- 166** *Born van den, G.J., H.H. Luesink, H.A.C. Verkerk, H.J. Mulder, J.N. Bosma, M.J.C. de Bode & O. Oenema,* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen, versie 2009.
- 167** *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet- Versie 2.1
- 168** *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, A. Karbauskas & P. Roza.* De vermaatschappelijking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Een inventarisatie van visies in Brussel en diverse EU-lidstaten.
- 169** *Vreke, J. & I.E. Salverda.* Kwaliteit leefomgeving en stedelijk groen.
- 170** *Hengsdijk, H. & J.W.A. Langeveld.* Yield trends and yield gap analysis of major crops in the World.
- 171** *Horst, M.M.S. ter & J.G. Groenwold.* Tool to determine the coefficient of variation of DegT50 values of plant protection products in water-sediment systems for different values of the sorption coefficient
- 172** *Boons-Prins, E., P. Leffelaar, L. Bouman & E. Stehfest (2010)* Grassland simulation with the LPJmL model
- 173** *Smit, A., O. Oenema & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Kwaliteit Landelijk Gebied
- 2010**
- 174** *Boer de, S., M.J. Bogaardt, P.H. Kersten, F.H. Kistenkas, M.G.G. Neven & M. van der Zouwen.* Zoektocht naar nationale beleidsruimte in de EU-richtlijnen voor het milieu- en natuurbeleid. Een vergelijking van de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn in Nederland, Engeland en Noordrijn-Westfalen
- 175** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-001 – Koepel
- 176** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 177** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 178** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-005 – M-APV
- 179** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-006 – NPB-functie
- 180** *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-007 – MPB-functie
- 181** *Annual reports for 2009; Programme WOT-04*
- 182** *Oenema, O., P. Bikker, J. van Harn, E.A.A. Smolders, L.B. Sebek, M. van den Berg, E. Stehfest & H. Westhoek.* Quicksan opbrengsten en efficiëntie in de gangbare en biologische akkerbouw, melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij. Deelstudie van project 'Duurzame Eiwitvoorziening'.
- 183** *Smits, M.J.W., N.B.P. Polman & J. Westerink.* Uitbreidingsmogelijkheden voor groene en blauwe diensten in Nederland; Ervaringen uit het buitenland
- 184** *Dirkx, G.H.P. (red.).* Quick responsefunctie 2009. Verslag van de werkzaamheden.
- 185** *Kuhlman, J.W., J. Luijt, J. van Dijk, A.D. Schouten & M.J. Voskuilen.* Grondprijkskaarten 1998-2008
- 186** *Slangen, L.H.G., R.A. Jongeneel, N.B.P. Polman, E. Lianouridis, H. Leneman & M.P.W. Sonneveld.* Rol en betekenis van commissies voor gebiedsgericht beleid.
- 187** *Temme, A.J.A.M. & P.H. Verburg.* Modelling of intensive and extensive farming in CLUE
- 188** *Vreke, J.* Financieringsconstructies voor landschap
- 189** *Slangen, L.H.G.* Economische concepten voor beleidsanalyse van milieu, natuur en landschap
- 190** *Knotters, M., G.B.M. Heuvelink, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort.* A disposition of interpolation techniques
- 191** *Hoogeveen, M.W., P.W. Blokland, H. van Kernebeek, H.H. Luesink & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 1990 en 2005-2008
- 192** *Beekman, V., A. Pronk & A. de Smet.* De consumptie van dierlijke producten. Ontwikkeling, determinanten, actoren en interventies.
- 193** *Polman, N.B.P., L.H.G. Slangen, A.T. de Blaeij, J. Vader & J. van Dijk.* Baten van de EHS; De locatie van recreatiebedrijven
- 194** *Veeneklaas, F.R. & J. Vader.* Demografie in de Natuurverkenning 2011; Bijlage bij WOT-paper 3
- 195** *Wascher, D.M., M. van Eupen, C.A. Mûcher & I.R. Geijzendorffer,* Biodiversity of European Agricultural landscapes. Enhancing a High Nature Value Farmland Indicator
- 196** *Apeldoorn van, R.C., I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij.* Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering
- 197** *Brus, D.J., R. Vasat, G. B. M. Heuvelink, M. Knotters, F. de Vries & D. J. J. Walvoort.* Towards a Soil Information System with quantified accuracy; A prototype for mapping continuous soil properties
- 198** *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen, m.m.v. M.H. Borgstein, E.J. Bos & P. van der Wielen,* Verantwoording van de methodiek Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 199** *Bos, E.J. & M.H. Borgstein,* Monitoring Gesloten voer-mest kringlopen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 200** *Kennismarkt 27 april 2010;* Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten Planbureau voor de Leefomgeving.
- 201** *Wielen van der, P.,* Monitoring Integrale duurzame stallen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 202** *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen.* Monitoring Functionele agrobiodiversiteit. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'